21. Asrın Perspektifinden Kur'ân İ'câzı (Eşsizliği)

From the Perspective of 21th Century the Impossibility of Reaching the Perfection of the Quran

Hayati AYDIN[a]

[a]Tefsir AD,
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Van

Geliş Tarihi/*Received:* 19.03.2014
Kabul Tarihi/*Accepted:* 24.04.2014

Yazışma Adresi/*Correspondence:*
Hayati AYDIN
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Tefsir AD, Van,
TÜRKİYE/TURKEY
aydinhayati_yyu@yahoo.com

ÖZET İ'câz, Kur'ân'ın benzerinin getirilmemesi mücizesi ve onun bu hususta meydan okumasını ifade etmektedir. İ'câz, Kur'ân'ın Allah tarafından inzal edilmiş olduğunun kanıtı olarak tanımlandığından İslam geleneğinde hayli önem arz etmektedir. İslam'ın erken döneminde Hicri III (IX) asırda telaffuz edilen bu ifade her ne kadar Kur'ân'da geçmese de önemine binaen Müslümanlar arasında hüsnü kabul görmüş ve yaygın bir şekilde kullanım alanı bulmuştur. Kur'ân çeşitli yönlerden muciz bir kelam olmasına rağmen daha çok tarih boyunca Kur'ân'ın belagattaki i'cazı üzerinde durulmuş, onun az bir ifadeyle çok anlam ve nükteleri ihtiva ettiği tahlil edilmeye çalışılmıştır. Ancak Kur'ân'ın mucizeliğine delalet eden başka bir takım meziyetler daha vardır. Makale Kur'ân'ın genellikle asrımıza bakan bu yönleri üzerinde durmakta ve bu hususlarda Ku'rân'ın mücize sayılıp sayılamayacağını sorgulamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İ'câz; belagat; tahaddi; mu'cize ve benzersiz

ABSTRACT İ'câz (the impossibility of reaching the perfection of the Quran) is the challenge of the Qur'an within the context of the wording in the Quran; this is highly important since it is the evidence of the revelation of the Qur'an by Allah. Although in the Quran this phrase is not pronounced as explicit statement during the early period of Islam, it is well recognized and has a widespread use. Although it has various meanings within the context the Qur'an and posseses more than a meaning apart from its general signification, it signifies the extraordinary eloquence of the Qur'an throughout history. But there are other virtues of the Quran which are evidence of the miracle of the Qur'an. The article focuses on such a Quranic dimension which is relevant to our century. The article is questioning the Quran's position in that it can be considered as the greatest miracle.

Key Words: Rhetoric; eloquence; challenge; miracle and unique

Journal of Islamic Research 2013;24(2):85-107

KUR'ÂN'IN EŞSİZLİĞİ (İ'CÂZI)

Hicri III (IX) asrın sonunda teknik bir terim olarak kullanılmaya başlayan i'câz kavramı Kur'ân'ın benzerinin getirilmemesi mücizesi ve bu hususta insanların acizliğini ortaya koymasını ifade etmektedir. Ancak bunu derken i'câzdan asıl amacın, insanların acizliğini ortaya koymak olmadığını bilmek lazımdır. Bundan asıl amaç lazimî[1] bir başka an-

[1] Lazimi anlam, bir söz ifade edilirken onun sarih anlamından başka zorunlu olarak anlaşılan ikinci bir anlamı kastetmektir. Örneğin, birisi, bir kimseye babsını göstererek "Bu senin babandır, baban" demesi, ona onun babası olduğunu söylemek olmayıp, babasının hukukuna saygı göstermesinin lazım geldiğini ima etmesidir.

Copyright © 2013 by İslâmî Araştırmalar

lamdır. O da, Kur'ân'ın hak olduğunu ispat etmektir. Bu ispat edildiği takdirde Kur'ân'ı getiren elçinin hak olduğu ve getirdiği kitapta da diğer peygamberlerin hak üzere gönderildikleri ifade edildiği için bütün tevhit peygamberleri ve tevhit davasının haklılığı kanıtlanmış olur. Peygamberlerin ortaya koydukları mucizelerden amaç da budur. Yani peygamberlerin gösterdikleri mucizelerle getirdikleri mesajların hak olduğunu ispat etmek, insanların bu mesajlara inanmalarını sağlamaktır.[2]

Sözden söze farkın olduğu her kesin malumudur. Merzebanî'nin naklettiğine göre Ferezdak, Lebîd'in güzel teşbihi içeren,

الجوالسيول عنَ الطلول كانّه زبر تجدَ متونها اقلامها

"Seller kalıntıları ortaya çıkarınca- Kitaplarda bozulmuş olan yazılar kalemlerle yenilendiği gibi (sevgilinin anısının geçtiği yerleri) yeniledi" şeklindeki şiirini işitince atından inerek secde etmiştir. Ona, 'bu ne?' diye sorulunca, 'İnsanların Kur'ân'ın neresinde secde edeceklerini bildikleri gibi ben de şiirde nerede secde edileceğini bilirim' demiştir.[3]

Bir sözün değerini idrak edebilmek ve onu tam olarak anlayabilmek için o sözün söylendiği veya yazıldığı dönemin dili ve estetik anlayışına sahip olmak lazımdır. Ebu Amr b. Ebu Alâ, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Arapların konuştuğu dilin bu gün konuştuğumuz dilden farklı olduğunu ve bundan dolayı da günümüzde İmrûû'l-Kays'ın,

نطعنهم سلكي ومخلوجة ـ كرّك لامين علي نابل

"Mızraklarımızla (onları) dürtüp vuruyorduk - Okçunun üzerine yığılan oklar gibi üst üste yığılıyorlardı"

ifadesinin güzelliğini veya Hâris b. Hilize'nin

زعموا انّ كلّ من ضرب العير-موال لنا وانّا الولاء

"Kervanı vuran herkesi hizmetçi bizleri de yöneticiler sandılar."

beytinin güzelliğini anlayanların olmadığını ifade etmektedir.[4] Bundan dolayı günümüzde dil konusunda âlimler cahiliye dönemi şairlerinden, onların Muhadremin olanlardan veya Muhadreminlere yetişmiş kişilerden deliller getiriyor, örnekler veriyorlar. İbn Ebi Hureyre, Ebu'l-Abbas b. Serîc'den hikâye ettiği kadarıyla bir adam ona Kıyâmet suresinin

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

ayetini okuyarak Allah burada *'yemin etmiyorum'* demesine rağmen, Beled suresinde *Tine, Zeytin*'e *Sina Dağına* yemin ediyor? diye sorunca İbn Serîc ona şöyle cevap verdi:

Bu Kur'ân, Allah Resulü'ne, onda zayıf ve ayıp noktalarını yakalamaya insanların içinde en haris olan bir kavmin huzurunda ve içinde indi. Eğer Kur'ân'da iddia ettiğin gibi bir kusur olsaydı onlar bunu hemen davasını iptal etmede Allah Resulünün önüne koyarlardı. Bu insanlar Kur'ân'ın büyüklüğünü bildikleri için senin cehalet eseri inkar ettiğine onlar ses çıkarmıyorlardı. Araplar zaman zaman bu "Lâ" ifadesini nefy (hayır yemin etmiyorum anlamında) değil de ilğa (yani realite bildiğiniz gibi değil yemin ederim) şeklinde kullanıyorlar.[5]

Kaynakların ifade ettiği kadarıyla Ebu'l-Alâ el-Mearrî, Ebu Tayyib el-Mütenebbî ve İbnü'l-Mukaffa' gibi kelam üstatları (büyük filologlar) Kur'ân'a nazire yapmak mümkün mü? diyerek bu işe yeltenmiş, çok geçmeden acizliklerini, eksikliklerini ve bunun imkansızlığını anlamış, kalemlerini kırarak müsveddelerini çöpe atmışlardır.[6]

Kur'ân fıtrî bir tarz, insanın benzerini yapacağını hissini uyandıran sade bir üslupla gelmesine rağmen, realitede benzeri yapılamayan sehl-i mümteni' özelliğine sahip bir kelamdır. Bundan dolayı tarihte Kur'ân'a nazire yapabileceklerini sanan flologlardan bazıları buna yeltenmiş ve işin içine girince bunun imkânsız olduğunu anlamışlardır. Goldziher'in ifade ettiği kadarıyla Kur'ân'a

[2] Hz. Süleyman'ın Belkıs huzuruna gelmeden tahtını göz açıp kapama süresinde makamına getirmesi (Bkz. 27/Neml, 38-42) bir hudfuruşluk değil kendisinin hak elçisi olduğunu ispat etmek olduğunu bilmek lazımdır.

[3] el-Askalanî, İbn Hacer, el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe, V. 279

[4] Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, Kitabu Beyani İ'câzi'l-Kur'ân / Selâsu Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân, Dârü'l-Ma'rife, ts., s. 46

[5] Hattabî, a.g.e., s. 46-47

[6] Goldziher, Ignaz, Muslim Studies, George Allen and Unwın LTD.London, 1971, s. 363-365; Zerkanî, Muhammed Abdülazim, Menâhilü'-l-İrfan fî Ulûmi'l-Kur'ân, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, s. 216

ilk olarak Irak Mutezilî filologları nazire yapmaya yeltendiler. Bunlardan belagattaki yüksek rütbesinden dolay Tercüman lakabıyla şöhret bulan İbnü'l-Mukaffa (Ö. 145 /763) Kur'ân benzeri bir söz söylemeye girişti̇ğinde bir çocuğun

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءكِ وَيَا سَمَاء أَقْلِعِي

*"Ey yer, suyunu yut ve ey gök (suyunu) tut!" (11/Hûd, 44)*ayetini okuduğunda bundan çok etkilendi ve *"gerçekten bu kendisine benzer bir söz getirileyemen Allah kelamıdır"* diyerek müsvedelerini yırtmıştır.[7]

Müfessir Âlusî (Ö. 1217/1854), Kur'ân'ın i'cazı hususunda şüphe ızhar etmeyi "*Sarıru Babin va Darıru Zübabin/Kapı gıcırtısı, sinek vızıltısı"* olarak ifade etmektedir.*[8]* Kur'ân'da farklı ve insan kelamına benzemeyen, içinde değişik bir cazibe ve garabetin bulunduğu hususunda filolog ve ulema arasında konsensüs vardır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında okunduğunda, onu ilk duyanların zihin dünyasında benzer şekilde güçlü bir etki ve cazibe bıraktığı bizzat Kur'ân tarafından dile getirilmekte ve çözülemeyen bu etki ve cazibesinden dolayı Mekke'nin müşrikleri ona

فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ

"Bu ancak etkili (ya da tevârüs olarak nakledilen) bir sihirdir" (74/Müddessir, 24) diyorlardı; Çok çaba sarf etmelerine rağmen ona denk bir söz söyleyemiyorlardı.

Hâlbuki onlar belagatin üstatları idiler. Onlardan birisi, kendisine ilk sefer okunmasına rağmen bir şiirin intihal olup olmadığını ve bunun hangi ağızdan çıktığını anlayabilecek derecede ifadede mahir kişilerdi. Nitekim Ferazdak, er-Rumme adında bir şairden bu tarz bir şiir okuduğunda, *"Bu şiir senin mi?"* sorusuna *'evet'* dediğinde, *"Bu şiir çenesi senden iki kat kuvvetli birisinin ağzında çiğnenmiştir",* diyerek şiirin ona ait olmadığını anlayacak bir dil bilgisi zenginliğine sahip olduğunu ortaya koymuştur.[9]

Hattabî (Ö. 388/998), Kur'ân kelamının benzerini getirmeyle ilgili Arapların durumunu şöyle analiz etmektedir:

Kur'ân, Arapları kendisine nazire getirme konusunda onların izzetlerine dokunup kendilerini sefihler olarak nitelemiş, horlayarak meydan okuduğu halde onlar Kur'ân'a nazire yapamamışlardır. Bu durum bir zorunluluğu ortaya koymaktadır. Bu, yanında su bulunup da aşırı derecede susayan ve helak olma aşamasına gelen birisinin su içmeyip helak olmayı tercih etmesine benzer ki böylesine şartlarda su içmemek imkânsızdır. O halde Araplar Kur'ân'a nazire yapmamışlarsa bu onların Kur'ân'a nazire yapamamalarından kaynaklanmıştır. Eğer güçleri olsaydı bunu yaparlardı.[10]

Gerçekten düşmanlıkta uç noktada olup Kur'ân'a benzer bir söz söylemek güçleri dahilinde olmasına rağmen Araplar bu hususta bir şey ortaya koyamamışlarsa bunu, Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğinin bir kanıtı olarak kabul etmek lazımdır. Özellikle en erken Cahiz (Ö. 255/869) *Hücecü'n-Nübüvve* adlı eserinde Kur'ân'ın i'caz unsuru olarak bu argümanı güçlü bir şekilde kullanmıştır. Cahiz, belâgat üstadı olan putperest Araplar, kabile gururları ve İslâm'a olan muhalefetleri kendileri için kuvvetli bir motivasyon sağlamasına ve Müslümanlarla, sonu kaybetmek olan harbe girmelerindense Kur'ân'ın meydan okumasıyla yüzleşmeleri çok daha kolay olmasına rağmen, Kur'ân'ın meydan okumasına cevap vermemiş ve yanilgiyi kabul etmişlerdir, demektedir.[11]

Evet Kur'ân, kendisine nazire yapma hususunda güçlü bir şekilde Araplara meydan okumuştur. Ancak çağrısına karşılık alamayınca meydan okuma şiddetini artırmış, nazire yapacakları miktardan indirime gitmiştir. İlk olarak meydan okuma İsrâ, 88 ayetleriyle olmuştur. Bu sure, İsrâ olayından bahsettiği için bu meydan okumanın Mekke'nin erken dönemine ait olup Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye dairdir. İkinci meydan okuma

[7] Goldziher, a.g.e., s. 363

[8] Âlusî, Şihabuddin, Ruhu'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kur'ani'l Azîm ve Sebi'l-Mesânî, Dârü İhyâ-i Türasi'l-Arabî, Beyrut, I. 27

[9] Cürcanî, Abdülkair, Delâilü'l-İ'câz / Selâsu Resâil, Dârü'l-Ma'rife, Mısır, s. 126

[10] el-Hattabî, a.g.e., s. 22

[11] Cahiz, Kadı Ebu Bekr, Muhammed b. et-Tayyıb, Hücecü'n-Nübüvve / Resâilü'l-Cahiz (Haz.Hasan es-Sendubî), Kahire, 1933, s. 143-144

Mekke'nin son dönemine ait Hûd, 13 ayetiyle olmuş ve Kur'ân'ın on suresine benzer getirilmesi istenilmiştir. Bu konuda en son inen Bakara, 23-24 ayetleri olup Kur'ân'ın sadece bir suresine benzer bir söz getirilmesi istenilmiştir. Bakara suresinin de Medine'de inen ilk sure olmasına binaen bu meydan okumanın Medine'nin ilk dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu bu ayetteki sure ifadesi şart siyakında nekre olduğundan velev ki Kevser gibi kısa olsa da bütün sureleri içine almaktadır. Hatta muassır yazar Abdullah Dıraz Kur'ân'ın meydan okumasıyla ilgili olarak en son inen Bakara suresine ait olan ayetteki *"min mislihi"* ifadesindeki *"min"*'in teb'iz ifade etmesinden dolayı bir süreyi bütün yönleri ile ihata edecek bir benzerlik değil o surenin sadece bir unsurunun taklit edilmesinin bile kâfi geleceği şeklinde yorumlamaktadır.[12] Draz'ın bu konu hakkında söylediğini bu sözü baz aldığımızda *"Hiç bir zaman bunu yapamazsınız"* ifadesi, tahkirin en son hududunu temsil etmektedir.

Araplar söz ustalığında zirve yapmalarına rağmen Kur'ân'ın bu meydan okumasına kayda değer bir karşılık verdiklerini tarihin kaydetmemesi, Arapların Kur'ân'ın en kısa suresi olan Kevser'e bile ciddi sayılabilecek bir nazire getiremedikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Zemahşerî Keşşâf'ın mukaddimesinde şöyle demektedir: *"Allah, Kur'ân'la benzeri söz getirmeyi istediği Arapların en halislerinin ağızlarını açık bırakmış, meydan okuduğu en beliğ hatiplerin dillerini lal etmiştir. Fasihlerinden bir tane bile ona denk veya yakın sayılabilecek bir söz söyleyememiştir. Realitede sahranın çakıllarından, çöllerin kumlarından daha fazla olmalarına rağmen beliğlerinden en ateşlileri küçük bir suresine bile benzer bir söz söyleyememiş, zıtlaşmada ve serkeşlikte şöhret bulmalarına rağmen Kur'ân'ın meydan okumasına karşı ırkçılık damarlarının bir çırpıntısı bile duyulmamıştır".*[13] Gerçekten eğer Araplar Kur'ân'a nazire yapabilselerdi hiç şüphesiz bunun yankısı büyük olacaktı. Hâlbuki Kevser suresinin kısalığı göz önüne alındığında insanın bunun benzeri bir sözü kolaylıkla söyleyeceği hissi uyanmaktadır. Yapamamadaki sır ne olabilir?

Fahreddin er-Razî kurgusal olarak böyle bir soruya şu şekilde cevap vermektedir. Eğer birisi, Kevser gibi küçük bir suresinin benzerini veya yakın bir ifadeyi söylemenin insan gücünü aştığını söylemenin bir kibir olduğunu, bu gibi kibirli davranışların da dini töhmet altında bıraktığını söylese ona Kur'ân fesahatinin[14] insan gücünü aştığını söylemekle Kur'ân'ın muciz bir kelam olduğu iddiasını ispatlamış oluruz. Kaldı ki Arap'ların Kur'ân'ı gözden düşürmeye dair düşmanlıklarına rağmen Kur'ân'ın benzerini getirememiş olmaları da Kur'ân'ın mucize bir kelem olduğunu gözler önüne sermektedir.[15]

İslam uleması Kur'ân'ın en kısa suresi olan Kevser'in üç ayet olmasına karşı gelecekle ilgili dört ihbarda bulunduğunu ifade etmeleri[16] beşer takatını aşan başka bir boyutunu ortaya koymaktadır:

1- *"Biz sana kevseri verdik"* ifadesiyle ümmetinin fazlalaşacağını söyleyen Kurtubî' (Ö. 671/1273) ye karşı[17] Muhammed Abduh (Ö. 1905), İslam'ın dünyada en büyük din olacağı ve Nûr 55. ayetinin delaleti ile Avrupanın da Müslüman olacağını ifade etmektedir.[18]

2- **وَانْحَرْ** ifadesi nimet bolluğunu ifade etmektedir. Çünkü kurban kesmek zenginliğe delalettir; fakir olan kurban kesemez. Reşit Rıza (Ö. 1935) birinci maddede dile getirilen *Kevser*den muradın istikbalde Müslümanların sayısının çoğalacağı, fütuhatlarla birçok ganimet ve zafer kazanacakları ve Peygamber zamanında bunlardan birisinin Mekke fethi olduğunu ve bundan dolayı bir şükür nişanesi olmak üzere veda haccında Allah Resulünün (s.a.v) yüz deve kestiğini ifade etmektedir.[19]

[12] Draz, Abdullah, En Mühim Mesaj Kur'ân (Trc.Suat Yıldırım), 4.Bsk., Yeni Akademi yayınları, İstanbul, 2006, s. 108

[13] Zemahşerî, a.g.e., I. (Önsöz)

[14] Fesahat, harf uyuşmazlığı, garabet ve kurallarla çelişmesi gibi durumlardan uzak duruluğuyla hemen zihne akan, güzelliğiyle fıtrata oturan açık ve net demektir.

[15] Razî, a.g.e, I. 349

[16] Âlusî, a.g.e., I. 32; el- Kurtubî, Ebu Abdillah, Muhammed b. Ahmed, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, I. 53.

[17] Kurtubî, İbn Hasar'dan naklen bunu Kevser havuzunun büyüklüğü ve başındaki bardakların çokluğu, Peygamber ümmetinin bütün ümmetleri geçeceğinin karinesi olarak kabul etmektedir. Çünkü hadiste Kevser, azametli ve geniş bir havuz, etrafında çok bardak olan bir havuz şeklinde nitelenmektedir. Kur'tubî, a.g.e., I. 53

[18] Reşit Rıza, el-Menar, Dârü'l-Menâr, Kâhire, 1947, I. 204.

[19] Reşit Rıza, a.g.e., I. 227

3-*"Asıl soyu (arkası) kesik olan, sana buğz eden kimsedir"* ifadesiyle, Peygambere (s.a.v.) buğz eden kişinin soyunun (arkasının) kesileceğini ihbar etmektedir. Bu şahsın As b. Vail veya Ukbe b. Ebi Muayt olduğu söylenmektedir.[20] Bazı rivayetler bunun Ebu Cehil olduğunu ve Allah Resulü'nin oğlu İbrahim ölünce onun, çevresine *'Muhammed'in soyu kesildi'* demesi üzerine, Kevser suresinin indiği ifade etmektedir."[21] As b. Vâil'in oğlu Amr b. As ile Ebu Cehil'in oğlu İkrime'nin Müslüman olduklarını düşündüğümüzde bundan kastedilenin soy değil 'arka, yani hayır çığır' olduğunu anlıyoruz. Bu bağlamdan bakıldığında Allah Resulü'nün (s.a.v.) açtığı çığırda milyonlarca insan yürümekte, bunlar her gün en az beş sefer namaz rekâtlarında binlerce salat, selam ve tahiyyat ile Peygamberi anmaktadır. Kendi çocukları bile bu çığıra intisap etmiş ve onun peşinde, yolunda yürümüşlerdir. Bugün dünya üzerindeki 1.6 milyar Müslüman nüfusunu düşündüğümüzde Peygamber'in (s.a.v.) gerisinde ne büyük çığır açmış olduğunu idrak etmekteyiz. Bu durumda ayetten, geride erkek evlat bırakmamanın soyun kesilmesi anlamına gelmediğini, asıl soy, arkasının kesilmesinin geride hayır namına bir şeyi, bir çığırı bırakmamak olduğunu anlamaktayız.

4- Yukarıdaki ifade, aynı zamanda Peygamberin peşinde(ki çığırın) devam edeceğini de zımnen ihbar etmektedir.

Bu kadar gaybi ihbarda bulunan bir süreye benzer bir söz getirmek beşer takatini aşan bir hususdur.

Ancak bir şeye mucizevî demek için birçok olağan üstü durumun ortaya konulması lazımdır ki onun hakkında mucize onun karakteristiğidir diyebilelim. Örneğin bir kitap gayıptan ihbarda bulunup bunlar bir bir tahakkuk ettiğinde ona 'gayıptan haber veren bir karakteristiği vardı' diyebiliriz. Dolayısıyla Kevser suresindeki ihbarının haricinde birçok ihbarı gerçekleşmeli ki Kur'ân'a 'mucizevidir, çünkü gayıptan haber veriyor' diyebilelim.

Şimdi sadece gaybî ihbarlar yönüyle değil, Kur'ân'ın mucizevi karakterine delalet eden başka hususları da dile getirmeliyiz ki bunlara bakarak Kur'ân'ın karakteristiği hakkında bir yargıda bulunabilelim veya onunla ilgili mucizevî bir kitaptır diyebilelim?

KUR'ÂN'IN İFADE TEKNİĞİ (BELAGATI)

Cahız, Kur'ân belagatını Türk, Fars vs. dili Arapça olmayan veya Arap olup da fesahatte kelamın üslup sanatını bilmede, dili kullanma yönlerinde zirveye ulaşmayanlar da Kur'ân i'cazını anlayamaz, demektedir. Ona göre, Arap dilini bilmede uç noktada bulunup dilin yol ve ekollerine vakıf olanlar, fesahatte usta olan birisinin gücünün yettiği ve yetmediği sınırı bilenler ancak Kur'ân belagatını idrak edebilirler. Bu, aynen Sayrafi'nin edebi nakitte başkasının anlamadığını idrak etmesi, bir terzinin, kumaşın değeri ve güzelliği konusunda başkasının bilmediğini bilmesi gibi bir fenomendir.[22]

Cahız'ın bu sözünde doğruluk payı olsa da erken dönem olması nedeniyle disiplinler oturmadığından edebî kelamda mahir olmasa bile eski Araplar selim fıtratlarıyla Kur'ân dilinin güzelliğini zevk ettikleri gibi yabancılardan Arapçayı güzel öğrenip dil zevki iyi olanlar da Araplar kadar bunu anlayabildiklerini kabul etmek lazımdır. Nitekim Zemahşerî, Harirî bunun örneklerindendir. Yine Arap olmayıp da Kur'ân'ın belagattaki i'câzı konusunda eser yazan birçok müellif göstermek mümkündür. Bundan dolayı Diyauddin Itr'ın Arapçanın esrarına vukufu ziyadeleşen bir kimsenin Kur'ân'a anlayışının ve i'câzına imanının da o nispetle arattığını söylemesinde[23] haklılık payı vardır.

O halde Kur'ân'ın bu hususunu gerçek anlamda idrak etmek edebî zevk sahibi olmayı gerektirir. Ancak dil organizma gibi durağanlığı kabul etmediğinden Kur'ân'ın bu yönünü de en iyi algılayan kişilerin Kur'ân'ın nüzul ortamında onun edebî gücünü tanıma hususunda doğuştan kabili-

[20] Reşit Rıza, a.g.e, I. 228

[21] el-Endulusî, Ebu Hayyan, Bahrü'l-Muhît, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1983, VIII. 519

[22] el-Cahiz, Kadı Ebu Bekr, Muhammed b. et-Tayyıb, İ'câzü'l-Kur'ân, Dârü'l-Ciyl, Beyrut, 1991, s. 166

[23] Diyâuddin Itr, el-Mu'cizetü'l-Halide, Dâru Nur el-Mektebât, 2005, s. 209

yetli olan Araplar veya bu döneme yakın yaşayan edip ve filologlardır. Haklı olarak Şah Veliyullah ed-Dehlevî (1114/1762) şöyle mütalaada bulunmaktadır:

İnsan kudretinin üstüne çıkan ve takatini aşan Kur'ân'ın yüksek belagati onun i'caz yönlerinden birisidir. Biz ilk Araplardan sonra yaşayanlar olduğumuz için bu belagatin içyüzüne ve gerçeğine ulaşamıyoruz. Ancak bizim bildiğimiz miktar, eski ve yeni herhangi bir kasidede bulamadığımız. Kur'ân-ı Kerim'de bolca tatlı kelimeler ve terkipler kullanılmasıdır. Bu husus zevke ait bir durum olup ancak layık olduğu ölçüde idrak eden kişiler, mesleklerinin zirvesine çıkmış şairlerdir. Yoksa bunu anlamak avamdan kimsenin kapasitesinde değildir.[24]

Bundan dolayı Kur'ân nazil olurken Kur'ân'ın edebî gücünü tanıma hususunda doğuştan kabiliyetli olan Araplar ve onların öne çıkan şairlerinin onunla ilgili sözleri ve intibaları büyük önem taşır. Bu realiteden dolayı Velid b. Muğire'nin (bazı kaynaklarda bunun Utbe b. Rebiâ olduğu nakledilmektedir[25]) Kur'ân'la ilgili sözleri gayet önemi haiz olup nerdeyse erken dönem yazılan bütün belagat kitaplarında yer almıştır. Kaynakların ifade ettiği kadarıyla Allah Resulü'nün (s.a.v) Kur'ân (16/Nahl, 90) okurken ifadelerinin Velid b. Muğire'nin[26] kulağına değdiğinde bunun başka bir kelam olduğunu fark etmiş ve kavmine şöyle demiştir: *"Allah'a yemin olsun ki sizin içinizde benden daha güzel şiirden, recezden, kasideden ve cin kelamından anlayan yoktur. Bu adamın okuduğu bunlara benzemez. Allah'a yemin ederim ki bunun okuduğu kelamda bir tatlılık, üzerinde bir parlaklık vardır. Üzeri meyveli, altı bereketli, üste çıkar fakat üstüne çıkılmaz, altındakini ezen bir kelam"*[27] Her ne kadar eski Araplar edebiyat eleştirmenleri ve belagat uzmanları olmasa da o dönemde Arap diline hâkimiyeti sebebiyle Velîd'in bu itirafı Kur'ân sözünün büyüklüğünü ve onun i'câzının ikrarını ortaya koymaktadır.

Müfessir Âlusî'nin, Kur'ân'ın ayetleri herhangi bir belagat sahibi tarafından dinlense tereddütsüz onun ifadesi ile diğer beşerî ifadeler arasındaki farkı hemen anlar, demesi,[28] Kur'ân'ın bu özelliğini gerçek anlamıyla takdir edecek olanların ilk dönem edipler olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kur'ân etkisinde kalarak iman edip şiiri terk eden mualakâ şairlerinden olan Lebîd b. Rebîa, **"ابدلني الله بالشعر البقرة وآل عمران** *şiire karşılık Allah bana Bakara ve Al-i İmrân suresini verdi (yani bu iki surenin yüksek belagati beni şiirden soğuttu)"* demiştir.[29] Yine Ömer b. Hattab Allah Resulünü öldürmeye giderken enişte si Habbâb ve kardeşi Fatıma binti Hattab'ın Müslüman olduğunu işittiğinde yolunu onlara doğru değiştirmiş ve evlerinde okunan Tâ-Hâ suresine çarpılarak **'مااكرم واحسن'** *bu ne güzel, ne asil sözdür?"* diyerek hayretini ifade etmiş ve Müslümanlığı kabul etmişti.[30] Nitekim İslam'ın erken döneminde Allah Resulü'nü güzel ahlakından etkilenip Müslüman olanların dışında insanların İslamı seçmelerinde en büyük etki Kur'ân'ın olmuştur.

Acaba Kur'ân'da ne sır vardı ki o işitenleri bu derece çarpıyordu? Hattabî, ilim adamlarının ekseriyetinin Kur'ân İ'câzının onun belagatinde olduğunu kabul etmekte fakat Kur'ân'ın hangi konuda ayrıcalık gösterdiğini ortaya koyamadıklarını, onların, 'biz bu konuda Kur'ân'ın diğer beliğ sözlerden farklı olduğunu hissediyoruz fakat bunun sınırlarını ortaya koyamıyoruz' dediklerini naklet mektedir.[31]

es-Sekkakî'nin (Ö. 626/1229) Kur'ân i'câzı, estetik ve güzellik gibi idrak edilir fakat tarif edilmez bir durum olduğunu ifade etmesi, tam yerinde bir tarif olduğunu kabul edebiliriz.[32] Ona göre 'bunu

[24] Dehlevî, Şah Veliyullah, el-Fevzü'l-Kebir Fi Usluli't-Tefsir, Darü'l-Beşâir-i'l-İslamiyye, Beyrut, 1987, s.102
[25] Bkz. Kurtubî, a.g.e., I. 52
[26] Bazı kaynaklarda bu şahısın Utbe b. Rabia olduğu nakledilmektedir (Bkz. Kurtubî, I. 52).
[27] İbn Seyyidinnas b. Abdilhadi, Uyunü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğazi ve'ş-Şemâil ve'Siyer, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, I. 106; Cürcanî, a.g.e., s. 125; Âlusî, a.g.e, I. 29, 31
[28] Âlusî, a.g.e, I. 29, 31
[29] İbn Hace el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe, Dârü'l-Ciyl, Beyrut, 1992, V. 675
[30] İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Meâfiri, Siyretü'n-Nebeviyye, Mektebeü'l-Asriyye, Beyrut, I. 257-258
[31] Hattabî, a.g.e., s. 24
[32] ez-Zerkeşî, Bedreddin, el-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, s. 176; Celaleddin, Suyutî, el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru İbn Kesîr,1987, II. 1210.

ancak selim fıtrat sahibi, İlmü'l-Meânî ve Beyân'da mahir olanlar idrak edebilir.[33] Ancak buna rağmen 'bu kelamın güzelliği nedir, sınırı nedir?' diye beliğlerden sorulsa onlar buna kolay kolay cevap veremezler. Her ne kadar Kur'ân kelamının güzelliğinin bazı unsurlarına belagat kitaplarında temas edilmiş olsa da tamamen onun bu güzelliği tahdit etmek zor gibi görülmektedir. Çünkü Kur'ân kelamının güzelliğini belagat kurallarıyla izah etmek onun kelamını beşerileştirmektir. Kur'ân ise bundan münezzeh ve âlidir.

Şah Veliyullah ed-Dehlevî'nin *"Araplar Kaside, Hutbe, Risale (Mektup) ve Muhavere'de mahir olup birbirleriyle bu hususlarda yarışıyorlardı. Bu dört sınıfın dışındaki bir şeyi bilmiyorlardı. Bunların haricinde bir şeyi icat etmeye güçleri yoktu. Ümmi olan bir peygamberin (s.a.v.) kendi üsluplarının dışında başka yeni bir üslubu icat etmesi yalnız başına bir i'câzdır"* demesi yerindedir.[34] Ümmî olan bir peygamberin ediplerin sergisinde oturabilecek liyakati, yeteneği ortaya koyabilmesi bile bir başarı olmaktadır. Kaldı ki Kur'ân en büyük ediplere bile parmak ısırttırmıştır.

Kur'ân'da tek bir harfin bile kendi bulunduğu yerde mucizevi bir yerleşkesi vardır. Bu harf, içinde bulunduğu kelimeyi, kelime de ayeti veya birçok ayeti perçinlemektedir. Bu durum Kur'ân'ın beşer takatini aşan ebedi mucizesini ortaya koymaktadır. Bu, Allah'ın canlı varlıkların vücutlarında her bir hücrenin bedenle bir çok münasebeti olması gibi bir fenomen arz etmektedir. Bundan dolayı Kurtubî, *"Araplardan hiç bir kimsenin yapamayacağı bir tarzda, hatta herkesin itiraf edeceği bir şekilde her bir kelime ve harfi yerli yerine yerleştirmesiyle Arap dilinde bir tasarruf ortaya koyması"*[35] Kur'ân'ın bir i'câz veçhesi olarak kabul etmiştir.

Kur'ân'ın nazil olduğu nüzûl ortamındaki etkisini tasvir eden Abdullah Draz da bu gerçeğe vurgu yaparak şöyle demektedir: "Söyleyin Allah aşkına! Nedir o sahra ortasında yığılmış kalabalıklar? Nedir şurada burada yükselen kürsüler? Nedir bilirmisiniz? Arap fuarları! Oralarda en değerli mallarını, en nefis mamullerini satıyor, en değeri keşiflerini sergiliyorlar. Bunlar da kelam ürünlerinden, şiir ve hitabet sanatından ibaret! Derken Kur'ân geldi... Bütün bu fuarlar boşaldı, meydanda sadece o kaldı. Bütün edebi mahfellerde, kulüplerde ondan başka konuşulmaz oldu. Onunla boy ölçüşmeye kalkışmak ne kelime! Ondaki bir kelimenin yerine bir başka kelimenin konulması, yahut bir kelimenin çıkarılıp bir diğerinin ilave edilmesi, öne ve sona alınmasını teklif etmek bile kimin haddine düşmüş! [36]

Bir iddiayı ispat etmenin en güzel yolu örnek olduğuna göre bu konuda bir kaç örnek vermek zaruriyeti bulunmaktadır. Kur'ân kâfirlerin Cehenneme sevk edildiklerini hikâye ederken şöyle demektedir:

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَراً حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

"İnkâr edenler, bölük bölük cehenneme sürüldüler. Oraya geldikleri zaman, cehennemin kapıları açıldı..." (39/ Zümer,71)

Ayette cehennemliklerin cehenneme vardıklarındaki durumu tasvir ederken **فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا** ifadesini kullanmaktadır. Hâlbuki cennetliklerin sevk edildiklerini hikâye ederken şöyle demektedir:

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَراً حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

"Rab'lerinin (azabından) korunanlar da bölük bölük cennete sevk edildiler. Kapıları açık Cennete vardıklarında...." (39/Zümer, 73-74)

Cennetliklerin cennete varmaları da tasvir edilirken yine aynı ifade formuyla ancak **فُتِحَتْ** ifadesine 'و' vav ilave ederek **وَفُتِحَتْ** şeklinde ifadeyi kullanmaktadır. Vavla birlikte olan bu kullanım hal cümlesi olacağı için cennetlikler cennete vardıklarında onun kapılarını açık bir şekilde bulacaklarını anlıyoruz. Bununla kâfirlerin kapılara gelip dayanıp zillet içerisinde bekleyişlerini, cennet ehlinin ise kapılara geldiklerinde cennet kapılarının kendileri için sonuna kadar açık ve onurlu misafirler gibi bu kapılarda karşılandıklarını, bekleme

[33] ez-Zerkeşi, a.g.e., s. 176; Suyutî, a.g.e, II. 1210
[34] Dehlevî, a.g.e., s.101
[35] Kurtubî, a.g.e., I. 53
[36] Draz, a.g.e., s. 108

sıkıntısını çekmediklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, bize Kur'ân harflerinin bulundukları yerlerde anlama büyük katkı sağladığını ortaya koymaktadır.[37]

Görüldüğü gibi Kur'ân, bir cümlenin içinde bu şekildeki hele günümüzde daha da geniş bir çağrışıma, bir ufka tekabül eden bir fenomeni yaratması sadece bir hal vavı ve *"izâ"* nın cevabını hazfetmekle ulaşmıştır.

Rummanî (Ö. 384/994), Kur'ân'da vaki olan ibarelerin beyan çeşitlerinin en doğrusu ve en güzeli olduğunu ifade ederek bazı lügat ehli (filologların) ve mütehassısların zaaf olarak gösterdikleri, **فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ** , */ Kurt onu yedi"* (12/Yûsuf, 17) sözü hakkında şunu demektedir. Onlar, burada yırtıcı olan hayvanların avlanmasında edebi (fasih) bir ifade olarak *"iftiras/avlanma"*nın kullanılmasının daha uygun olacağını söylemektedirler. Örneğin, *"İfteresehu'z'ibu / Yırtıcı onu avladı"*. Ancak iftirasın aslı *"Boyundan boğmaktır"*. Nitekim yırtıcıların hepsi böyle avlanırlar. Fakat Kurân'da *"ekl/yeme"* ifadesini kullananlar (yani Yûsuf'un kardeşleri), kurtun Yûsuf'u yiyip, ondan geriye bir şey bırakmadığını söylemek istiyorlar. Çünkü onlar, babalarının söylediklerinin doğruluğuna delil olmak üzere Yusuf'tan arta kalan bir şeyleri isteyeceğinden korkuyorlar. Bundan dolayı *"ekl / yeme"* ifadesini kullanıyorlar ki kurdun Yûsuf'u tamamen yediğini ve artan bir şey bırakmadığı anlamını ön plana çıkartmak ve böylece babalarının kendilerinden bu konuda delil olmak üzere bir şey istemesini önlemek istiyorlar. Hâlbuki *"İftiras"* ifadesi bu anlamı vermiyor. Bu anlamı veren sadece *"Ekl"* ifadesidir. Kaldı ki *"Ekl"* ifadesi kurt ve benzeri yırtıcı hayvanların avlanmasında daha fazla kullanılmaktadır. Örneğin Araplar

لكا بءذلا شّاقلا امف كرت اهنم اروما

"Kurt koyunu yedi ondan geriye bir şey bırakmadı" derler. Bu realiteden dolayı Allah Resulü (s.a.v.) Ebu Leheb'in oğlu Utbe'yi dine davet ettiğinde (onun istihza etmesi üzerine), *"Allah'ım köpeklerinden bir köpeği onun üzerine musallat et"* diyerek bedduada bulunmuştur. Nihayet Utbe, ticaret için bir gurup ile birlikte Şam'a giderken bir yerde mola verdiği esnada ansızın bir aslan görülüyor. Utbe onu görünce, *"Bu yırtıcı beni yiyecek"* derken yeme ifadesi olarak *"ekl"* i kullanmış ve gece olunca aslan sıçrayıp Utbe'nin üzerine çullanmış ve başından onu parçalamıştır.[38]

Kur'ân'daki ifadelerin bu şekilde çok teknik bir düzeyde kullanılması onun ifade kabiliyetinin yüksekliğini ve istisnai bir kitap olduğunu kanıtlamaktadır.

TARİHİN VE İLMİN TESPİT EDEMEDİĞİ DÖNEMLERE AİT OLAYLARI ANLATMASI

Kur'ân-ı Kerim'in önceki ümmetlerden, onların dinlerinden, eski kitapların tasdik ve gözetmenlik ettiği tarzda ihbarda bulunması yine Kur'ân'ın i'câz vecihlerindendir.[39]

"Elif lam ra. Bunlar apaçık Kitab'ın ayetleridir. Biz onu Arabca bir Kur'an olarak indirdik ki anlayasınız. Biz, bu Kur'an'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen o(Kur'an)dan önce (bunları) bilmeyenlerden idin." (12/Yûsuf, 1-3)

"(Ey Muhammed) bunlar sana vahyettiğimiz, görünmez alemin haberlerindendir. Meryem'e hangisi kefil olacak diye kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; çekiştikleri zaman da sen yanlarında değildin." (3/Âl-i İmrân, 44)

Çünkü zaman zaman bu konularda Ehli Kitap, Peygamberi (s.a.v) imtihan etmek için Peygambere

[37] Aynı zamanda bu hal cümlesinin içinde bulunduğu "Kapıları açık Cennete vardıklarında..." cümlesinin başında "izâ" bulunduğundan bunun bir cevabının olması gerekirken "izâ" nın cevabı mahzuftur. Bazı meâl ve tefsirlerde bunun cevabının " Onun (cennetin) bekçileri onlara: 'Selam size,(ne) hoşsunuz, ebedi kalmak üzere buraya girin!' cümlesidir deseler de en doğru şekli "izâ'nın cevabının mahzuf olduğunu kabul etmektir. Çünkü bu cümlenin başında "**و**" olduğundan böyle anlamın verilmemesi lazımdır. Bu cümlenin başında "**و**" en kuvvetli ihtimalle ibtidaiye veya atıf olduğundan cümle ayrı ve bağımsızdır. Bundan dolayı "izâ"ya cevap olamaz. Aslında "izâ" nın mahzuf olan cevabı, cennet ehli cennete vardıklarında tertemiz, can sıkıntısı vermeyen güzel ebedi nimetlere kavuşurlar, olması lazımdır. Fakat bu cevap hazf edilmiştir. Bu gibi yerlerde ifadeyi hazf etmek, onu ifade etmekten daha etkilidir. Çünkü ifade bu şekilde hazifli kullanıldığında zihin her türlü nimeti düşünür. Fakat ifade dile getirilse zihin sadece ifadenin içerdiği nimeti düşünür. "Keşke Hasan'ı safların arasında görseydin" ifadesi, Hasan'ın saflar arasında olduğunu ifade etmekten daha etkili bir söylemdir. Ya da bu hazif tefhim ifade eder ki o zaman da cennet ehli cennete vardıklarında akılların tasavvur bile edemeyecekleri nimetler ve güzellikler göreceklerdir, anlamında olacaktır.

[38] Hattabî, a.g.e, s. 41-42

[39] Dehlevî, a.g.e , s.101

(s.a.v.) sorular soruyorlardı, o da onlara semavî kitapların tasdik edeceği tarzda bu olayların en ince detaylarını veriyordu.[40]

Bunun gibi kendisi ümmî olmakla birlikte getirdiği kitabın evren ve dünyanın oluşumunu, oluşum evrelerini anlatması, canlıların kökenleri ve yeryüzünde yayılmasını, insanlık tarihinin tespit edemediği birçok olay ve döneme ait bilgiler vermesi, peygamberlerin ümmetleriyle olan hikâyelerini nakletmesi, evrende ilmin tespit edemediği başka yaşam formatları ve varlıklarından bahsetmesi, insanı ruhunun gizleri ve kanunlarını en doğru versiyonu ile vermesi onun bir i'câz özelliğidir.

GELECEK OLAYLARDAN BAHSETMESİ

Gelecekte olacak bir olayı önceden tahmin etmek olağanüstü bir durumu ifade etmektedir. O halde Kur'ân gerçekleşeceği şekilde gelecek olaylar ve durumlardan bahsetmişse bunu onun i'câz yönlerinden birisi olarak kabul etmek lazımdır.

Kur'ân'ın geleceğe dair ihbarda bulunan bazı ayetleri vardır. Kur'ân'da bunlara benzer ihbarlar genellikle işaretlerden çıkarılmaktadır. Bir takım İslam üleması Kur'ân'dan bazı ayetlerin işaretlerinden geleceğe dair bazı olayları tahmin etmişlerdir. Mustafa Sadık er-Rafi'î(Ö. 1356/1937), bazı Müslüman ilim adamlarının sonradan olacak bazı icatları, bazı kompleks tabii ilimlerin varlığını Kur'an'nın işaret ve remizlerinden çıkardıklarını, eğer Kur'an üzerinde düşünülse ve onda derinleşilse muhtemelen yeni ilimlerin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Ona göre kişi kıvrak bir zekâya sahip olup şartlı değerlendirmede bulunmazsa her ne kadar geniş ele alınmamış ve isimleri sarahaten dile getirilmemiş olsa da ilimlerin hakikatini ima eden birçok işareti Kur'an'dan çıkaracaktır. Evet şüphesiz çeşitli olmasına rağmen bu yeni ilimler, bazı Kur'an ayetlerinin anlamlarının tefsirinde, onların gerçeklerinin keşfedilmesinde bize yardımcı olur. Konuyla meşgul olanlar için Kur'an'da derlenecek ve tecrübe edilecek birçok şey bulunacaktır.[41]

Kur'ân'da işarî anlamlara önem veren ve zaman zaman tefsirinde bu tarz anlamları nakleden tasavvuf geleneğinin önde gelen şahsiyetlerinden müfessir Âlusî, *"...Bu kitap her şeyin açıklamasıdır.../ Biz kitapta hiç bir eksik bırakılmamıştır..." (12/ Yûsuf, 111; 6/En'âm, 38)* şeklindeki ayetlerin Kur'ân'da içsel bazı anlamların olduğunu ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Ona göre akıldan azcık nasibi olan, imandan bir kıvılcım taşıyan kişinin, Kur'ân'ın içsel anlamları ihtiva ettiğini inkar etmez. O şöyle demektedir: Nasıl olur da birisi Mütenebbi divanının beyitlerinin birçok anlam ihtiva ettiğini söyler de Allah tarafından nebilerin sonuncusu Peygamberine indirilen kelamının arkasında bir takım gizli anlamlarının olmadığını söyler. Bilakis zamanın levhasında kader kalemi ile resmedilen hiçbir olay yoktur ki Kur'ân'da ona bir işaret olmasın; Kur'ân, hem mülk hem de melekûtun gizliliklerini içermektedir.[42] Evet Kur'ân Allah kelamı ise elbette onun bazı mu'cizevî vasıfları olacaktır. Ancak İslam ülemasının savunma makamında söyledikleri bu gibi sözlere ihtiyatla yaklaşmak ve gerçeğin sınırında durmak daha güzeldir. Bizce Kur'ân'ın herşeyin açıklaması veya onda eksik bir şeyin bırakılmaması, olacak olan bütün olayları dile getirdiği şeklinde değil de bu gibi ayetlerden Kur'ân'ın din hususunda bir şeyi eksik bırakmadığı, bu bağlamda her şeyi açıkladığı şeklinde anlamak daha isabetlidir.

Âlusî tefsirinin mukaddimesinde naklettiği kadarıyla İbn Hallikân (Ö.681/1282), 1187 tarihinde Selahattin Eyyubî Haleb şehrini feth edince Muhyiddin İbnü'l-Arabî (Ö.638/1240) son harfleri *ba* ile biten şu kasideyi yazmıştır:

وفتحك القلعة الشّهباء في صفر- مبّشر بفتوح القدس في رجب

"Senin kurşunî renkli kaleyi Safer de feth etmen- Recepte'ki Kudus şehrinin zapt edileceğinin müjdesidir".[43]

Olay dediği gibi çıkmış, Selahattin Eyyubî Mısır'ı o senenin Receb ayında zaptetmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye bunu nasıl bildin? O da

[40] Kurtubî, a.g.e., I. 53

[41] Mustafa Sadık er-Rafiî, İ'cazü'l-Kur'an ve Belağatü'n-Nebeviyye, Müessesetü Kütubi's-Sakafiyye, 2004, s. 103-104

[42] Âlusî, a.g.e., I. 7-8

[43] Âlusî, a.g.e, a.y;es-Safadî, Selahaddin Halil, el-Vâfi bi'l-Vefiyyat, Beyrut, 2000; IV. 123

"Ben bunu İbn Bercan'ın,

الم / غُلِبَتِ الرُّومُ / فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ / فِي بِضْعِ سِنِينَ

ayetine yaptığı tefsirden çıkardım" demiştir.[44]

Ez-Zerkeşî (Ö.794/1392) *el-Burhan*'da bazı Mağrib âlimlerinin bu ayetten Beyt-i Mukaddes'in zapt edilmesi ve onun düşman elinden kurtarılması tarihini çıkardıklarını ve olayın belirtilen tarihte tahakkuk ettiğini ifade etmektedir.[45]

Buna benzer birçok örnek vardır. Örneğin İbn Kemal Mısır fethinin Yavuz Sultan Selim'in eliyle olacağını

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

"Andolsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da: "Arza mutlaka iyi kullarım varis olacak" diye yazmıştık."(21/Enbiyâ, 105) ayetinden fetihten önce çıkardığı aktarılmaktadır.[46] Bunlar İslam ulemasının Kur'ân'ın işaretlerinden çıkardıkları bazı olaylardır. Muhammed Hamdi Yazır, bu tür işaretlerin sadece ricalullahın Kur'ân'dan istihrac edebildikleri imalar olduğunu ifade etmektedir.[47]

Ancak Kur'ân birçok açık ifadeyle gelecekte meydana gelen olaylardan da bahsetmektedir. Rum suresinde, Ehl-i Kitap olan Rum (Bizanas) devletinin, siyasi, askeri ve ekonomik yönlerden kargaşa içerisinde ve parçalanma aşamasında, yapılan ilk savaşta harpte yenilmesine rağmen yakın bir tarihte Sasanîlere galip gelecekleri ve müminlerin de o gün sevinecekleri ifade edilmiştir:

غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ا
فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ
مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنصُرُ
مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

"Elif lam mim. Rum(lar), yenildi: (Arabların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde. Onlar (bu) yenilgilerinden sonra yeneceklerdir; Birkaç (3-9) yıl içinde. (Onların) bu (yenilgileri)nden önce de, sonra da emir Allah'ındır (ferman O'nundur). O gün mü'minler sevinir(ler): Allah'ın yardımıyle (Allah), dilediğine yardım eder. O, gaalibtir, esirgeyendir." (30/Rum, 1-5)

Esbab-ı nüzûl kitaplarında ayetin nüzûl sebebi hakkında şu anlatılmaktadır: Allah Resulü (s.a.v.) hicret etmeden önce Mekke'de müşrikler Müslümanlarla mücadele ediyorlardı. Müşrikler, Müslümanlara *"Gördüğünüz gibi Rum Ehl-i Kitaptan'dır; Mecusiler onları mağlup ettiler; Şimdi siz peygamberinize indirilen kitap sayesinde bize galebe edeceğinizi iddia ediyorsunuz; Farslıların Rumları yendikleri gibi biz de sizi yeneceğiz"*, diyorlardı.[48] Ayetin işaret ettiği olay ayetin nuzûlünden yaklaşık olarak yedi sene sonra Rum imparatoru Herakleios'un II Hüsrev komutasındaki Sasani ordusunu 627'de Ninova'da yenilgiye ugratmasıyla gerçekleşmiştir.[49]

Yine Medine'ye hicret edince güvene kavuşacaklarını ümit ederken, her tarftan düşmanların müslümanlara saldırıya geçtiği, zaman zaman korkuların hançerelere dayandığı en ümitsiz bir sırada Allah onlara bu korkulardan sonra emniyete ereceklerini, dinlerinin kökleşeceğini ve onların yeryüzüne hakim olacaklarının vadini şu ayette vermişti:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم
فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ
وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي
شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Allah sizden, inanıp iyi işler yapan (bazı)lara va'detti; onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkuların ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Onlar hep bana kulluk ederler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Ama kim(ler) bundan sonra da nankörlük ederse işte onlar, yoldan çıkanlardır." (24/Nur, 55)

[44] Âlusî, a.g.e., a.y.
[45] ez-Zerkeşi, a.g.e, s. 104
[46] Âlusî, a.g.e, I. 7-8
[47] Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, Eser Neşriyet, İstanbul, 1979, VI. 3803
[48] Vahidî, Esbabu'n-Nüzûl, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1998, s. 288; Suyutî, Celaleddin, Esbabu'n-Nüzûl, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut, ts. s. 223
[49] Demirkent, Işın, İslam Ansiklopedisi / Herakleios md, TDVY, İstanbul, 1998, XVII. 211; Yazır, a.g.e., VI. 3797-3803

Hiç bir ışığın ufukta görülmediği en ümitsiz bir zamanda bu müjdeyi vermek gaybı her yönüyle ihata eden bir ilimle ancak mümkün olabilir. Müfessirlerin beyanına bakılırsa Allah Resulü (s.a.v) ve Müslümanlar Mekkede on sene korkarak kalmışlardı; Medine'ye hicret emrini alınca emniyete kavuşacaklarını ümit etmişlerdi. Ama nerede emniyet! Silahların gölgesinde sabahlıyor, silahsız gezemiyorlardı. İçlerinden bir müslüman Allah Resulüne (s.a.v.), *"Emniyet içinde olabileceğimiz, silahsız sabahlayacağı günleri görecekmiyiz?"* dediği ve Allah Resulü'nün (s.a.v.) de, *"Çok az bir zaman içinde emniyete kavuşacaksınız. Hattta içinizden birisi büyük topluluklar içinde bağdaş kurarak oturacak, yanında da demir (yani kılıç) olmayacaktır"* dediği bir esnada bu ayet inmişti.[50] Evet Allah vadini gerçekleştirdi, onları Arap yarımadasının hakimleri kıldı, peşine de şark ve garpda bir çok toprağı fetih ettiler. Kisranın ülkesini pramparça ederek onların hazinelerini ele geçirdiler, dünyanın hakimleri oldular.[51] Fahreddin er-Razî, ayette

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ

ifadesinde tebîz/ba'diyet anlamında olan *"min"* ifadesinden hareketle bu ayetin Peygamber zamanındaki bazılarını kastederek Hulefâ-i Raşidîn'in hilafet makamına geçeceğini, çünkü *Istıhlaf* ifadesi halife tayınını ifade etmektedir. Gerçek anlamda Peygamberden sonra onun halifeleri de dört büyük halife olmuş ve gerçek anlamıyla ona haleflik etmiş, Müslümanlarca da *Halifet-u Resulillah* olarak kendilerine hitap edilmiş ve büyük fütuhatlar bunların zamanında gerçekleşmiştir, demektedir.[52] Gerçekten burada Razî'nin ifade ettiği gibi " *Allah sizden, inanıp iyi işler yapan(bazı)lara* " ifadesinden bu anlaşılmaktadır. Vahyin ilk muhattapları da Ashab olduğuna göre burada ilk etapta *"sizden"* ifadesinden de onların kastedildiğini söylemek mümkündür.

Günümüz ile ilgili Kur'ân ihbarlarına gelince örneğin aşağıdaki ayet (kara, deniz ve hava) ulaşım vasıtalarında birçok aracın insanlığın hizmetine gireceğini açık bir tarzda söylemektedir.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Binmeniz ve süs için atları, katırları ve merkepleri (yarattı) ve daha sizin binmediğiniz nice şeyler yaratmaktadır." (16/ Nahl, 8)

Çünkü وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ *"daha sizin binmediğiniz nice şeyler **yaratmaktadır**"* ifadesi *muzari* kipi olduğu için hem hal hem gelecek formunu bünyesinde barındırmaktadır. Bundan dolayı ayet bu ifade ile daha bilinmeyen birçok binek vasıtasının hem hâlihazır hem de gelecekte insanlığın hizmetine sunulacağını ifade etmektedir. Günümüzde ulaşım araçlarındaki baş döndürücü gelişimini nazarı dikkate aldığımızda ayetin özellikle bulunduğumuz çağı kastettiğini anlıyoruz.

Aşağıdaki ayet neredeyse günümüz tabiat felaketlerinin nedenine parmak basmaktadır.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"İnsanların elleriyle kazandıkları yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, (Allah) onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor." (30/Rûm, 41)

Şehirleri ve yerleşim yerlerini yıkan, yerle bir eden tusunamiler, seller ve fırtınaların nedeninin karada ve denizde insanların kendi elleriyle yaptıkları fesat/bozulmanın, kirliliğin neden olduğunu ve bunun bir cezası olarak bu olayların başlarına geldiğini Kur'ân açık bir şekilde ifade etmektedir.

Yine büyük yıkımlara ve insan kaybına neden olan konvansiyonel ve kimyasal silahlar da insanın eliyle yapılmakta ve yeryüzünde fesadın çıkmasına neden olmaktadırlar.

Nihayet son yıllarda Kur'ân'ın geleceğe dair bir ihbarı daha gerçekleşmiştir. Yemen, San'â Ulu caminin çatı katında 1972 tarihinde bir selin yaptığı tahribattan sonra bulunan,[53] Hicri I asra ait

[50] Vahidî, a.g.e, s. 282
[51] Bkz. Zemahşerî, a.g.e., III. 251
[52] Razî, a.g.e., VIII. 413

[53] Bu tabletlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Puin, Gerd R. Observation on early Qur'ân manuscripts in San'a / edited by Wild, Stefan, in The Qur'an as text, E.J. Brill, Leiden, 1996, s. 108-111

Hicazî ve Kûfî yazılarla yazılmış birçok vesiyonlar içeren Kur'ân sayfalarının yazıldığı parşömenlerin günümüzde tedavülde olan Kur'ân'ın nerdeyse aynısı olması

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"O zikri biz indirdik biz; ve onun koruyucusu da elbette biziz!" (15/Hicr, 9) ayetinde ifade edildiği gibi Kur'ân'ın Allah tarafından indirilip O'nun tarafından korunduğu hususunda olan gayb-i ihbar mucizesini ispat etmiştir. Bu varakların günümüze kadar Kur'ân'ın Allah tarafından korunduğunun kesin olarak ortaya koymasına rağmen G.R. Puin'in[54] bunlarda bulunan bir kaç kelimede olan müstensih (katip) hatalarını temel alarak Kur'ân'ın değiştirildiği hükmüne varması önyargılı müsteşriklerin ne kadar art niyetli olduklarını ortaya koyması bakımından önemlidir.[55] Hz. Ali'ye ait bir Kur'ân nushasının da bunlar arasında bulunması, Kur'ân'da Hz. Ali ve Ehl-i Beytle ilgili bazı ayetler alınmamıştır şeklinde iddialarda bulunan müfrit şiiler ve bununların iddiasını esas alıp da Kur'ân'ın otantikliği ile ilgili şüphe sokmaya çalışan Richard Bell ve Montgomery Watt gibi[56] müsteşriklere yeterli cevap olmuştur. Yine burada bulunan parşömenlerin birbirlerinden ciddi sayılabilecek bir farklılık göstermemesi, peygamber ölümünde şok olup da *"Kim peygamber öldü derse kılıcımla başını keserim"* diyen[57] Hz. Ömer gibi şaşkınlık içinde nasıl bir tavır alacaklarını bilemeyen ashaba Ebubekir'in Peygamberin öleceğine dair bazı ayetleri okuması esnasında sanki daha önce bu ayetleri işitmediklerini ifade eden ashab sözlerini[58] esas alarak Kur'ân'a bazı şeyler sokulmuştur şeklinde şüphe ortaya atmaya çalışan Silvestry de Sacy ve Gustaw Weil gibi müsteşriklere[59] susturmaya kafidir.

İLMİ GERÇEKLERE TERS DÜŞMEMESİ

Bin dört yüz sene önce inmiş bir kitabın doğal olarak ilim ile çelişmesi düşünebilir. Eğer Kur'ân ilim ile çelişmiyorsa bu onun mucizevi olduğunu destekleyen bir argüman olur. Ancak ilim teorilerle hareket ettiği için değişkendir. Felsefi tefsircilerin yaptıkları gibi Batlaymus (Ptolemaios) nazariyesini esas tutup Ay üstü ve Ay altı alem şeklinde varlığı sınırlandırmaları, Kur'ân'ı bu nazariye ışığında tefsir etme girişimleri astronomi ilminin inkişafı ve fezanın keşfi ile gülünç bir duruma düşmüştür. O halde bu sahada ilmî teorileri değil de ilmin sabitelerini esas tuttuğumuzda gerçeğin tespit edilmesinde daha güvenli bir yol tutmuş olacağız. Örneğin dünyanın döndüğünü, dönerken bir yörüngede döndüğünü, dünyanın bir atmosferinin olduğunu, bu atmosferin canlılar için koruyucu olduğunu söylersek bütün bunlar ilmin sabiteleri olduğundan ne kadar zaman ilerlese de bunun zıddı bir durum söz konusu olamaz, buna aykırı bir şey ispat edilemez.

Kur'ân çok yakın bir gelecekte astronomi ve anatomide gelişmelerin olacağını[60] ve bunun Al-

---

[54] Saarland Üniversitesinde öğretim üyesi olan bu şahıs, bir müddet San'â da bulunun belgelerin bakım ve onarımını yapan ekibin başında bulunmuştur.

[55] Puin, a.g.m, s. 110; Puin bu makalesinde San'â parşömenlerinde gözlemlediğimiz kadarıyla Müslüman kraât otiriterlerinin ortaya koydukları resmi kıraâtlerden daha çok kıraâtin olduğunu tespit ettik demektedir. Örneğin, Meryem suresinin" لا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا "(19/Meryem, 62) ayetinin orijinali "لاتسمع" dir. Bu ifade"لا يُسْمَعُونَ " olması gerekirken sonradan"لا تَسْمَعُونَ "şeklinde değiştirilmiştir; Yine Sebe, 49 ayeti "قُلْ جَاءَ الْحَقُّ "olması gerekirken biz bu ifadeyi" قيل جاء الحق "şeklinde yazıldığını görmekteyiz, demektedir (Puin, a.g.m., s. 109). Puin bu şekilde demekle bu gün tedavülde bulunan Kur'ân'da bir değişimin olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Aslında bunların müstensih (katip) hatasından kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Zaten Meryem ait ayet ifadesinin konteksine bakıldığında bunun tevbe ederek, Allah'a iman eden ve yararlı işlerde bulunan müminlerin cenneteki hallerinin tavsiri bağlamında kullanılmasından dolayı bunun doğal olarak çoğul ve gıyab formunun ifade edilmesi zaruriyetini gözler önüne sermektedir. Yine Sebe, 49 ayetinin de konteksi içinde mechul sıga olan قيل nin uygun olmadığı, bunun muhattap formunun emir sığası olan قُلْ ile ifadesinin daha uygun olduğu görülecektir. Çünkü bu ayetin öncesinde geçen dört ayetin de قُلْ ifadeleriyle başladığını ve doğal olarak bu ayet de onların bir devamı olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim bu nushaların mikrofilimlerini alan ve üzerlerinde uzun süre çalışmış olan Dr. Tayyar Altukulaç Meryem suresine ait ifadenin لاتسمع şeklinde tekil formu olarak yazılmasının bir müstensih hatası olduğunu söylemektedir. O, bu hatanın o zaman fark edildiğini ve diğer nushalarda bunun tashihi cihetine gidildiğini fakat malesef tashih yapılırken kelimenin başındaki *"yâ"* ifadesine ait noktaların yanlışlık eseri olarak üstte konulduğunu, bundan dolayı ifadenin لا يُسْمَعُونَ olması gerekirken لا تَسْمَعُونَ şeklinde yazılmıştır; ya da bu nushanın yazıldığı dönem ve çevrede لا تَسْمَعُونَ kıraâtinin yaygın olması da ihtimal dahilindedir, demektedir. Bkz. Altıkulaç, Tayyar, *Hz. Al'ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (San'â Nushası)*, İstanbul, IRCICA, 2011, s. 139

Sebe suresindeki ayet ile ilgili olarak da Altıkulaç Puin'in iddialarına şöyle cevap vermektedir:*"Bu versiyonlardaقُلْ ifadesi Dr. Puin'e göre قيل olarak yazılmıştır. Söz konusu parşömen tarafımızdan incelenmiştir. Buna göre kelime onun dediği gibi قيل şeklinde yazılı değildir. Daha doğrusu işin esası şöyledir: Dr. Puin zikretmiyor, ama ayetin yazımı sırasında katip bu kelimeyi yazmayı unutmuş, kendisi veya onu farkeden bir başkası bu kelimeyi araya sıkıştırmıştır. Ancak ayet sonu olan bu yerde durak işareti olarak kullanılan noktaya benzer işaretlerin hepsi, üzerlerine sonradan yazılan bu kelime tarafından kapatılmadığı için ilk bakışta bu noktalarDr. Puin tarafından قيل nin noktaları gibi algılanmıştır. Kelime büyütülerek dikkatle incelendiğinde, kâf ile Lâm arasında ya'ya ait bir dişin de bulunduğu görülecektir. kelime Dr. Puin'in dediği gibi dahi olsa böyle bir hatalı yazılıştan ve tashih işleminden hareketle Kur'ân'da değişim iddiasında bulunmak inandırıcı olmaktan uzaktır."* Altıkulaç, a.g.e., s. 140

[56] Bkz. Watt, Montgomery, Bell's Introduction to the Qur'ân, Edinburg, University Press, s.50-51

[57] İbn Saad, Muhammed, Tabâkâtü'l-Kübrâ, Dâru Sadır, Beyrut, Ts., II. 267-268; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ, el-Bidâye ve'n-Nihaye, Dârü'l-Kütübi'l-İlmi, Beyrut, Ts., V. 213

[58] Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., II. 267-268; İbn Hişâm, el-Meafirî, es-Siyretü'n-Nebevî, Dârü'r-Reyyân, Beyrut, 1992, IV. 271;Taberî, Ebu Ca'fer b. Cerîr, Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk, Dârü'l-Fikr, 1987, IV. 19-21

[59] Bkz. Watt, a.g.e., s. 51

[60] Taberî, Razî ve Şevkanî de bu görüştedir. Kur'ân Yolu adlı tefsirde bu ülemanın görüşü şu şekilde özetlenmektedir: Âfak'tan maksat yıldızları, ayı ve güneşiyle semanın uçsuz bucaksız köşeleri (kozmik evren), astronomik, meteorolojik, biyolojik vb olaylar, yasalar; 'Kendilerinden' maksat da en ince sanatların ve yaratılış hikmetlerinin örneği olan insanın biyolojik ve ruhsal dünyasıdır; Ayette ileride insanoğlunua bu sırların gösterileceği, yani insanlığın bu konularda keşifler yapacağı bildirilmektedir. Bkz. Karaman Hayrettin vd., Kur'ân Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, IV. 725

lah'ın varlığını veya Kur'ân'ın hak bir kelam olduğunu ortaya koyacağını sarahaten bildirmiştir:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

"Biz onlara, ufuklarda ve kendi canlarında ayetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur'ân)'ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun..." (41/Fussilet, 53)

Anatomi ilmindeki gelişim insan vücudundaki harikulade yapıyı ortaya koymuş, teleskopların ve uzay keşif araçlarının (discover) vasıtasıyla gerçekleştirilen uzay seyahatları sayesinde de uzaydaki ince esrar ve azamet gözleri büyülemiş ve bu da Kur'ân'ın hak ile indirildiğinin kuvvetli bir referansı olmuştur.

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

"*Melekler ve ruh, mikdarı elli bin yıl süren bir gün içinde O'na yükselir." (70 /Meâric,4)* ayetine baktığımızda hayret edilecek derecede Kur'ân'da uzayın bu günkü ilmi keşfe uygun olarak geniş olarak tasvir edildiğini görmekteyiz. Ayet ve hadislerin ışığında meleklerin nurdan (ışıktan) ve bulundukları yerlerinin gök olduğunu ve ışığın da saniyedeki hızının üç yüz bin kilometre olduğunu düşündüğümüzde ayette ifade edilen meleklerin elli bin yıllık mesafe kat etmelerinden göğün en az elli bin ışık yılı genişliğinde Kur'ân'da tasvir edilmiş olduğunu anlıyoruz. Nitekim Miraç esnasında Allah Resulü'nün (s.a.v) bindiği bineğinin isminin Burak olması, bunun B-R-K parlamak, ışıldamak kökünden olması meleklerin yıldırım hızında hareket ettiğini düşündürtmektedir. Yine din dilimizin temsili anlatım olması münasebetiyle Fâtır, 35/1 ayetinde meleklerin ikişer üçer ve dörder veya hadislerde Cebrâl'in altı yüz kanatlı olduğunun ifade edilmesi[61] literal anlamıyla değil bunun temsili bir anlatım olduğunu anlıyoruz. Çünkü literal anlamıyla alındığında bu kadar çok kanatla uçmanın fiziki parametrelere göre mümkün olmadığı ortadadır. O halde bütün bunlar meleklerin göklerde tasavvur ötesi bir hızla hareket ettiklerinin temsili anlatımları olduğunu anlıyoruz. On dört asır önce göğün sadece ay altı âlemle sınırlı bir kubbe, yerin de bir tepsi gibi dümdüz olarak kabul edildiği bir dönemde uzayın bu şekilde nitelenmesi Kur'ân'ın farklı ve mucizevî bir kitap olduğunun kuvvetli referanslarından birisi olarak kabul etmek gerekir.

Bunun gibi Allah'ın varlığına işaret eden kozmik delilleri dile getiren şu ayetin ilmi hakikatlerle nasıl örtüştüğüne bakalım.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ / وَجَعَلْنَا

فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ / وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ

آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ / وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

"*İnanmayanlar görmediler mi ki göklerle yer bitişik idi, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık? Hala inanmıyorlar mı? Yer, onları sarsmasın diye onun üstünde yüksek dağları yarattık. Ve istedikleri yere gidebilmeleri için orada geniş yollar açtık. Göğü, korunmuş bir tavan yaptık; onlarsa hala onun göğün, (Allah'ın kudretini gösteren) ayetlerinden yüz çevirmektedirler. Geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratan O'dur. (Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedir." (21 /Enbiya,30-33)*

Muhammad Asad'in de ifade ettiği gibi, bu ayetler hemen hemen bütün astrofizikçilerin paylaştığı görüşü şaşırtıcı bir şekilde desteklemektedir.[62] Günümüz astrofizikçilerin teorisinde ifade ettikleri gibi yer ve gök ilk önce gaz ve bulutumsu toz (nebula) şeklinde idi. Ayet **فَفَتَقْنَا** ifadesi ile yer ve göğün patlayarak bir birinden ayrıldıklarını ifade etmektedir. Bu ayet, nerdeyse ilmin bir sabi-

[61] Kur'ân'da özellikle metafizik ve metafizik varlıklarla ilgili ayetler temsili anlatımla anlatılmaktadır. Bu ayette ifade edilen kanatları literal ve fizikî boyutu ile değerlendirsek üç veya çok kanatla uçmanın mümkün olmadığı ortadadır. Hz. Âişe'den nakledilen bir hadiste, "Allah Resulü (s.a.v.) Cebraili sadece iki sefer asıl şekli ile gördü; Bir sefer Sire-i Müntehâ'da, ikincisinde ise Ciyadı içinde (tam şekli veya bütün güzelliği ile fetret-i vahiyden sonra) altı yüz kanadı ile bütün ufku kapladığını gördü " (Bkz.Buharî, Bedü'l-Halk, 7, Tefsirü'l-Kur'ân, 53; Muslim, İman, 280-282; Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'ân, 53 (3277); Ahmed b. hanbel, 394-395; Zemahşerî, a.g.e., III. 596; Âlusî, a.g.e., XXII. 162). Bütün bunlar Temsilü'l-ğâibi bişşahid" veya "Kıyasü'l-ğâibi ala'ş-şahid", bilmediğimiz bir dünyanın bildiğimiz dünyanın formatlarıyla anlatımıdır.(Zemahşerî, a.g.e., II. 532; Âlusî, a.g.e., XXII. 164) Buna göre ayetteki meleklerin birbirinden farklı kanatlara sahip olmaları hareketlerinin birbirlerinden farklılığına, Cebrâil'in altı yüz kanada sahip olduğunun ifade edilmesinin ise onun vahiy taşıma niteliğinden dolayı çok hızlı hareket etme keyfiyetine delalet etmektedir.

[62] Geniş bilgi için bkz. Asad, Muhammad, The Message of The Qur'ân, the Grace of God at the Beinning of The fifteenth Century of The Hijrah Company, ts., s. 491

tesi haline gelmiş olan BİG-BANG teorisiyle tam tamına örtüşmektedir. Uzaydan çekilen fotoğraflarda bir dinamit patlaması esnasında ortalığa saçılan taş ve kaya parçaları gibi uzayın gök taşlarıyla dolu olması bu teoriyi desteklemekte ve evrenin oluşumunun bir patlama neticesinde olduğu varsayılmaktadır.

İlk etapta yüksek oranda lav maddesinin her ne kadar kabuk bağlasa da dünyayı alttan altta tazyik ettiği ve bu tazyiki önlemek, yaşamı kolaylaştırmak gayesi ile dağların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yerin altında lavların olduğu ve bunların yeri tazyik ettiği, dağların yerin sarsılmasını önleyen ağırlıklar olduğu ancak son asırlarda keşfedilen bir realite olmuştur. *"Yer, onları sarsmasın diye onun üstünde yüksek dağları yarattık."* ifadesi de bugünkü ilme uygun olarak bu hakikati dile getirmektedir.[63] Ancak ayetin tertibine bakıldığında dağların oluşumu canlıların yeryüzünden var edilmesinden sonra olduğunu söylemek mümkündür.

Yine Muhammad Asad, *"Yaşayan her canlıyı sudan yarattı"* ifadesi, bugünün bilim dünyasının evrensel olarak kabul ettiği bir gerçeği son derece özlü bir biçimde dile getirdiğini söylemektedir.[64] Canlıların sudan yarıtıldığının ifadesi hem insan-hayvan hem de bitkilere yorumlayan müfessirler bu ifadenin ya suyun canlıların yaşam sebebi ya da canlıların nutfeden (embriyondan) yaratıldığının anlamına geldiği şeklinde yorumlamışlardır.[65] Asad, bu ifadenin, canlılaraın fiziksel temelini oluşturan ve içinde yaşamın belirdiği protoplazmaya da işaret etmektedir, şeklinde artı bir yorum eklemektedir.[66]

وَجَعَلْنَا السَّمَاء سَقْفاً مَّحْفُوظا "*Göğü, korunmuş bir tavan yaptık* " ifadesi de atmosfere ve bunun adeta bir tavan gibi koruyuculuğuna delalet etmektedir. Bu da ilmin bedihiyatının desteklediği bir ayet olmaktadır. Göğün bu koruyuculuğu sayesinde meteorların atmosfere çarpmasının bir sonucu olarak parçalanmakta ve sürtünmeden dolayı ateş parçasına dönüşüp dağılarak yeryüzüne zarar vermemektedir.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ "*(Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedir* "ifadesinde **كُلّ** şeklinde çoğul zamirinin kullanılması ay ve güneş gibi bütün gezegenlerin yürüngelerinde yüzdükleri ifade edilmektedir.[67] *Yesbehun* ifadesi yüzmek anlamında *Sebbaha* kökünden olduğundan bu ifadenin anlamını tayin etmekte eski müfessirler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak bazıları, balığın suda yüzüşü gibi[68] bazıları da suda yüzen yüzücülerin gibi gezegenlerin hareket ettiğini ifade etmeleri,[69] fezayı bir okyanus gibi, gezegenleri de bu okyanusta yüzen balık ve insan veya birçok ayette ifade edildiği gibi bir gemi şeklinde tasavvur ettiğimizde ayetin bu günkü relite ile nasıl ürtüştüğünü görmüş oluruz.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُواْ عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً

" Biz gece ve gündüzü, (kudretimizi gösteren) iki ayet yaptık. Gecenin ayetini sildik, gündüzün ayetini aydınlatıcı yaptık ki hem (yaşamanız için) Rabb'inizden bir lütuf arayasınız ve hem de yılların sayısını ve hesabı bilesiniz. Biz her şeyi açık açık anlattık." (17/İsrâ, 12) ayetiyle de ayın ışık saçarken soğuyup kabuk bağladığını ilmin verileriyle tamamen örtüşmektedir.

Günümüz ilminin son zamanlarda ancak farkına varabildiği tarzda Kur'ân'ın evrenin realitesini dile getirmesi Kur'ân'ın eşsizliğini (unique) ortaya koymaktadır. Bütün bunlar bazılarımız tarafından malum olmasına rağmen dün gayrı malum olan hususlardandı. Hele Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında ise hiç tasavvur bile edilmeyen bir durumdu. Bu örneklerde görüldüğü gibi Kur'ân ifadeleri, 21. asırın bu kadar tekamülüne rağmen ilimle çelişmemesi onun istisnai bir kitap olduğunu ortaya koymaktadır.

---

63 Şehhate, Abdullah Mahmûd, Ulûmü'l-Kur'ân, Dâru Ğarîb, Kahire, 2002, s. 102

64 Bkz. Asad, a.g.e., s. 491-492

65 Bkz. Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethü'l-Kadîr, Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebî, 1964, III. 405

66 Bkz. Asad, a.g.e., s. 491-492

67 Bkz. Razî, a.g.e., VII. 141

68 Bkz. Razî, a.g.e., VII. 141

69 Bkz. Şevkanî, a.g.e., III. 406

Bu bağlamda Mustafa Sadık er-Rafi' şöyle demektedir. Zamanın, realitede başlangıcı ve nihayeti olmamakla birlikte maddesi ve eceliyle birlikte bu sınırlı yerküre üzerinde insanın varlığına ve yokluğuna uygun olarak yapılan sırf insana ait bir taksim olduğu malumdur. Eğer Kuran-ı Kerim'e, zaman olarak tefehhüm edilen hududun, insana ait aklın son limiti olarak çizilen sınırın üstünde öncelik verilse-ki indiği zamanda ne ilim ne de ilmin bir aracı vardı. Bu dönemde inip bu kadar ilmi hakikat ifade etmesi dahi- onun ezelden anlam ve kılıf giydirilen bir söz ve bir amaç için gelen bir kitap oluğu ortaya çıkar. İmanın kendilerinde yerleşmesine ve bizzat imandan bir nizam oluşturmaya neden olmak üzere Kur'an insanlara indi. İman yerleşince de insanlık nefsinde bütün bir âlem yerleşti. Bize göre Kur'an'ın ayetlerindeki esrarlardan biri onun gökler ve yer, tetkik ve delil çıkarma, ifade yolları, psikolojik tabirleri misaller ve hikayelerle vs. ifade etmesine dair olan ifadelerindedir

Sonra Kur'an'daki kevni ve ilmi ayetlerin dile getirilmesi başka bir icaza daha delalet etmektedir. Bu da, zamanın araştırma ve delil üzerine yükselen ilmi bir yöne yöneleceğini, insanlığın bu yola girmekle asırların en gelişmiş bir dönemine ulaşacağını, dinin aklileşeceğini ve aklın yerin son elçisi (nebisi) olacağını ima etmektedir. Bu gelişmelerin var olmadan bin dört yüz sene önce Kur'an'da mevcut olması şüpheye yer vermeyecek derecede onun gayıptan geldiğini dile getiren natık bir delil olmaktadır. Sabah, ufka sarılığını yaysa da, bir kısım insanlar uykudan uyanmayıp onu görmese de dünya (Kur'an nuruyla) dolmuştur. Bunu fark etmemeleri, onların gözlerindeki uyku körlüğünden veya gözlerindeki körlük uykusundan kaynaklanmaktadır. Sabah ise bunların ve onların üzerinde (bütün haşmetiyle) doğmuştur.[70]

BEYAN ÜSLUBUNUN DEĞİŞMESİNE RAĞMEN HERKESİN ZEVK ALACAĞI BİR BEYANA SAHİP OLMASI

Kurân'ın avama ağır gelmeyen ve entelektüellerin de zevk aldığı bilinen hitapların ve genel konuşmaların arasında bazı latif beyanların bulundurulmasıdır ki bu, hiç bir beşerin yapamayacağı iki zıt durumu içinde barındıran (Kur'ân'a has) bir beyan üslubudur.

Şehhate, Kur'ân'ın başka kelamlardan ayrıcalıklaştığı hususu onun çok tekrar edilmesi ve uzun okunması halinde kelamının eskimemesi (güncelliğini koruması) ve bıktırmaması, her ne vakit okuduğunda onda bir tazelik ve zarifliğin bulunması, insan nefsinde sebebi bilinmeyen bir enerji ve duygu patlaması yaşatması,[71] şeklinde tarif etmektedir.

Bu durum üslubu değişse de daima Kur'ân ifadelerinde olan bir hususdur. Birisi A'raf, Hûd, Şuârâ'daki Peygamber kıssalarına baktıktan sonra Saffat suresindeki kıssalara bakar sonra yine bu kıssaları Zariyat suresinde okursa bu durum ona gündüz gibi bariz bir şekilde görünür.[72]

Şimdi biz birkaç ifadeden oluşan şu kısa ayetlerdeki edebi zevki analiz edelim:

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

"Yoo, yemin ederim o geri kalıp gizlenenlere, geri dön(üp ışık ver)enlere; Akıp gidenlere, dönüp saklananlara, Sırtını dönen geceye, Soluk almağa başlayan sabaha ki o, değerli bir elçinin (Cebrail'in) sözüdür." (81/Tekvîr, 17-18)

Kur'ân'ın yıldızları, geceyi ve sabahı bu şekilde niteleyerek gecenin geliş veya gidişini sürünerek giden bir canlının tıslamsıyla, sabahın gelişini de nefes alan birisinin fısfısları ile ifade etmesi anlatılan tabloya hayat vermekte ve entellektüellere hayal dünyalarını konuşturma meydanı açmaktadır. Örneğin,

Subhi Salih, dikkat edilirse gecenin gelişi-gidişini ifade eden *Ass ase,* asss-asss şeklindeki iki hecesiyle teleffuz edilirken gecenin gidişi gelişteki tıslamasını insana işittiriyor gibidir demektedir; Gece gizliden gizli bir casus edasıyla yerde sürünerek ilerlerken sabah da, soluk alışını ifade eden *Teneffese* ile yani *fısss-fısss*'larıyla nurunu ortaya yaydığını insana hissetiriyor.[73]

[70] Mustafa Sadık er-Rafiî, İ'cazü'l-Kur'an ve Belağatü'n-Nebeviyye, Müessesetü Kütubi's-Sakafiyye, 2004, s. 106

[71] Dehlevî, a.g.e, s.103

[72] Bu hususta geniş bilgi için bkz. ed-Dehlevî, a.g.e., s. 102

[73] Subhi Salih, Menbahîs, a.y.

Seyyid Kutub'a göre ayette yıldızlar, gökte yorucu koşularından sonra süzüle süzüle burçlara (ağıllarıa) dinlenmek için dönen ceylanlar gibi tasvir edilmektedir. Karanlığıyla evreni örten, kendisini ve yolunu görmeyen bir kör gibi gece, güzergâhında oraya buraya çarpa çarpa, eliyle karanlıkta her şeyi yokluya yokluya ilerliyor. Peşinden yeni doğan bir çocuk gibi sabah, aydınlığını göstererek tepreniyor; kalbi yaşama açılıp çarpmaya, nefes alıp vermeye başlıyor.

"*Soluk almağa başlayan sabaha..."* ifadesi, canlılık için gayet net, telkin için gayet etkin bir ifadedir. İfadede sabah o kadar canlıdır, nefes alıyor. Nefesleri, aydınlıktır, yaşamdır, her canlıda depreşen, canlılık veren şey ise harekettir. Diyebilirim ki, Arap dili, anlatılan ifade biçimleriyle, sabahı böyle niteleyen benzeri bir ifadeye sahip değildir.[74]

Sabahın görünmesi, nerdeyse açık bir kalbe nefeslerini hissettiriyor. İfade güzelliğinden zevk alan her zevk sahibi *"(Yüz çevirip gelen veya) sırtını dönen geceye, Soluk almağa başlayan sabaha..."* ifadesinin, evrene ait realitelerden kendisine işaret edilenlere ilaveten bilinç ve ifade olarak bunun bir hazine olduğunu idrak eder. İnsanlığın hissiyatından oluşmuş birikimlerine katılacak olan güzel, emsalsiz, hoş bir hazine. Kur'ân, yaşam verdiği bu manzarayı tablolaştırıyor ve bu, insan ruhuna esrarını boşaltmak ve bu esrarın gerisindeki kudreti tablolaştırmak üzere onu niteleyen, canlı, güzel ifadeleri arasından kişinin ruhuna bütün yaşamsallığıyla ulaşıyor.[75]

Zamahşerî sabahın soluklanmasından kastolunan, sabah vakti geldiğinde tatlı bir meltem eser, âyette bu meltem mecazî olarak sabaha soluk kılınmıştır, der.[76] Razî ve Âlusî' de ayeti bu boyuttan değerlendirerek sabahın nefes almasında mecazlı bir istiârenin/benzetmenin kastedildiğini, içeri çekilen nefes, saf hava olup ruha sıkıntılardan kurtuluş ve rahatlık verdiğinden[77] âyette karanlık gece, oturup hareket etmeyen, kalbinde hüzün birikmiş, soluklandığında rahat edecekmiş gibi kederli ve üzgün, hastalıktan muzdarip bir adamın nefes alışına benzetildiğini ifade etmektedirler.[78]

Yazır ise, bu ifadeleri kıyameti tasvir eden önceki ayetlerle bağlantılı olarak yorumlamakta ve sabahın soluklanmasını, saba yelinin tatlı tatlı estiği zamanın güzelliğine delalet ettiği gibi, bu ifade, gece sıkıntısını gideren bir müjdeyi de ifade ettiğinde şüphe yoktur, demektedir. Ancak asıl olarak bu, Allah Resulü ve ümmeti için dünya, sabaha yönelmiş bir gece ve her nefsin, ne hazırlamış olduğunu öğreneceği kıyamet vakti ise, böyle soluklanan bir sabah vakti gibi yakın olduğunun müjdesini de taşımaktadır.[79] Yani Yazır'a göre eza ve cefalara sabretmek sadedinde bu söz, dünyanın yüz çevirip gitmeye hazır bir misafir, kıyamet de artık nefesi duyulacak kadar yakın bir gelecekte olduğunu ifade etmektedir.

KUR'ÂN'IN İNSİCAMI / YİRMİ ÜÇ SENEDE İNMESİNE RAĞMEN ONDA HERHANGİ BİR TENAKUZUN (ÇELİŞKİNİN) OLMAMASI

Nitekim Allah da bunu Kur'ân'da dile getirmektedir.

أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ اخْتِلاَفاً كَثِيراً

"Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer (o) Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, onda birçok aykırılıklar (çelişkiler, ihtilaflar) bulurlardı" (Nisâ, 4/82)

Başı ve sonunun münasebet içinde oluşu Kur'ân insicamının kuvvetli delillerindendir:

Kur'ân'ın içindeki insicam, bütünlük ve irtibat o kadar kuvvetlidir ki Kur'ân'ın yirmi üç sene zarfında indiğini bilmeyen birisi ona baktığında onun tek bir seferde indiğini zanneder. Örneğin Bakara suresi Hicretin ikinci senesinin başından başlamak üzere dokuz sene zarfında seksen küsur parça halinde inmiştir. Kıblenin tahvili ile ilgili ayet Hicretin ikinci senesinin başında inmiştir. 281. ayeti ise birçok İslam âlimine göre en son inen ayettir. Hatta bu ayetin Allah Resulünün (s.a v.)

[74] Kutub, Seyyid, Fî Zılâli'l-Kur'ân, Dârü'ş-Şrûk, Beyrut, ts.,VI. 3841-3842
[75] Kutub, fî Zılâl, a.y.
[76] Zamahşerî, Muhmûd b. Omer, el-Keşşâf, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1987, IV. 711
[77] Âlusî, a.g.e., XV. 74-75
[78] Âlusî, a.g.e., a.y.; Razî, a.g.e., XI, 69.
[79] Yazır, a.g.e., VIII. 5619

ölümünden dokuz gece önce indiği rivayet edilmektedir.[80] Ama biri baktığı zaman Bakara suresi sanki tek seferde inen ayetler kadar iç insicamına sahip olduğunu görecektir.

Nitekim Fahreddin er-Razî (Ö. 606/1210), Bakara suresinin hemen *Elif-Lâm-Mim*'in peşinde 'ellezine' ile başlayarak gayba iman eden, namaz kılan, Allah'ın verdiğinden infak eden ve önceki kitaplara inanan şeklindeki sıla cümlelerinde medih edilen kişilerin Allah Resulu ve onun ümmeti olduğunun 'cevabı'nın *Amenerresulu* olan Bakara'nın son ayetleriyle verildiğini beyan etmektedir. Bu durum Bakara suresinin başı ve sonu ile ne kadar insicam içinde, Kur'ân'ın tertibi itibarıyla da ne kadar mucizevî olduğunu ortaya koymaktadır.[81]

Yine Kasas süresinin başı Hz. Musa, onu vatanından ayrılışı ve Allah'ın ona olan yardımı ile başlamaktadır. Sonu da Hz. Muhammed'in (s.a.v) kâfirlere yardımcı olmamasının gerektiği, onun teselli edilişi, Mekke'den ayrılığı ve Allah'ın bu husta ona yardımı ve tekrar oraya döndürüleceğinin vaadi ile bitmektedir.

"Kur'ân'ı (sana indiren ve onu okumayı) sana farz kılan (Allah), elbette seni dönülecek yere (kendi asıl yurdun olan Mekke'ye) döndürecektir. De ki: "Rabb'im kimin hidayet getirdiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu bilir." (28/Kasas, 85)

Bu da surenin başında anlatılan Musa kısasında Hz. Muhammed için bir motivasyon ve Allah Musa peygamberi Firavun'un zulmünden nasıl kurtarmışsa onu (s.a.v) da müşriklerin ezasından kurtaracağının imasını taşımaktadır.

KUR'ÂN'IN ÇOK BOYUTLU BİR DİLİ KULLANMASI VE İNCE ANLAMLARI İÇERMESİ

Kur'ân çok boyutlu bir dil kullanmaktadır. Böyle olduğu için tarihi süreç içinde Kur'ân yorumu üzerine elli dört bin tefsir yazılmıştır. Bu miktar kayda geçeni ifade etmektedir. Evlerde bulunup kayda geçmeyenleri de tasavvur ettiğimizde bunun ne kadar devasa bir sayıya ulaşacağını tahmin etmek zor değildir. Örneğin,

وَاللّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

" Allah, dilediğine hesapsız rızık verir " (2/Bakara, 212, 3/Âl-i İmran,37) ayeti,

1-Determinizmi reddedip Allah'ın iradesinin kâinata hâkim olduğunu ifade ediyor. *Yeşâ'u* (İstenç) ifadesi bunu ifade etmektedir. Nitekim irade ifadesi aynı şekilde İngiliz dilinde istenç anlamında "*Will*" ile ifade edilmektedir.

2-Rızkın Allah elinde olduğunu ifade eder.

3-Zenginlerin malın (zekât, sadaka gibi) hukukunu yerine getirmeleri hususunda bir uyarıyı içerir; Çünkü mala sahip olmak Allah'ın iradesinin bir sonucu ise bu, gerekli sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde her an malı zenginlerin ellerinden alabileceği imasını da içerir.

4-Fakirlere ümit ilka eder. Çünkü mademki rızık Allah'ın elinde ise her an Allah fakirlere bir rızık kapısı açabilir.

5-*"Hesapsız"* ifadesinden Allah insana rızık vermeyi takdir edince bunun matematik hesabını alt-üst edebilecek bir boyutta olabileceğini ifade eder.

6-Yine *"Hesapsız"* ifadesinden, Talak suresindeki *"Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır ve onu ummadığı yerden rızıklandırır." (65/Talak, 2-3)* ifadesinde dile getirildiği gibi hesap etmediği yerlerden kişiye rızıkları gönderebilir anlamını da içerir.

Bu bağlamda olmak üzere geleneksel olarak Kur'ân i'câzı üzerinde eser yazanlar genellikle tikel olarak ayetlerin üzerinde durmuş, az sayıdaki ayetlerden birçok belagat kuralı çıkarmayla uğraşmış, Kur'ân'ın bütünselliği bağlamında pek kalem oynatmamışlardır. Hâlbuki bütünsel bağlamda ayetleri analize tabi tutsalardı Kur'ân'ın i'câzdaki heybetinin burada olduğunu göreceklerdi. Örneğin,

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئاً مَّذْكُوراً

"İnsan üzerinden uzun bir süre geçti o anılmaya değer değildi" (76/İnsan, 1)

Ayette *"o anılmaya değer değildi..",* cümlesi ya insandan hal, ya da zamanın sıfat cümlesi olur.

[80] Zerkanî, a.g.e., s. 220 (Dip not)
[81] Razî, a.g..e., III. 106

Bunu, insandan hal cümlesi olarak kabul ettiğimiz takdirde cümledeki müstetir (gizli) *"o"* zamiri "*İnsan"* ifadesine gider. Böyle olduğu takdirde anlam, *"Ant olsun ki, biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık"* (23/Mü'minûn, 12) ayeti gereğince insan henüz bu zaman dilimi içinde insan denilecek mertebede bir varlık olmamış ancak varlık olma yolunda tabiattan süzülüyor ve değeri camit varlıklar seviyesinde herhangi bir kıymet-i harbiyesi yok idi. Bundan dolayı Kur'ân'da insan için iki farklı ifadenin kullanmasının nedenini anlıyor, bu aşamaya toprağın yüzeyinden yaratıldığı için onun beşer olma aşamasıdır, diyoruz. İnsan ise, kendisini fark eden yani *"ene/ben"*i[82] olan sorumlu varlığı ifade etmektedir. Böylece beşerin insan olma vasfını, emaneti yüklenme liyakatını ancak ruh *"ene"* ile kazandığını anlıyoruz. Nitekim insan yaratılışı ile ilgili ayetlerin iltifat üslubuna baktığımız zaman ona ruh üfürülmeden önceki ifadelerde gıyab sıgası, ruh üfürüldükten sonra muhatap zamirinin kullanılması veya Cenab-ı Hakkın azamet sıfatlarının dile getirilmesi bu hakikate işaret etmekte olduğunu (Bkz. 32/Secde,7-10; 23/Mü'minûn, 14) ve böylece insanın, insan olma değerini ancak ruh'a, "ene" ye sahip olmakla kazanacak olduğunu anlamaktayız.

Eğer *"o anılmaya değer değildi.."* cümlesini *Hıyn'ın* (zamanın) sıfat cümlesi olarak kabul edersek, o zaman cümledeki müstetir (gizli) *"o"* zamiri "*Hıyn* (Zaman)"a gider ve anlam, *"ene"* sahibi insandan önce evrende geçen zamanın hiç bir önemi yoktu, insan doğduktan sonra zaman değer, varlık anlam kazandı şeklinde olur ve bir nevi insandan önce zamanın değersiz, kainatın anlamsız olduğu ifade eder. Çünkü kâinatı ve zamanı takdir, hem zamanı değerlendiren hem de kâinata anlam yükleyen *"ene"* sahibi insanla mümkün olmuştur. İnsan var olmakla Allah'ın yarattığı sanatı takdir ve tebcil ederek *"Mâşaallah!, Bârekallah!"* diyerek evrene takdirkar bakışlarla bakacak, Allah'ın muhteşem sanatını takdir edecek, zamanı dikkatli kullanacaktır. Özellikle ayette zamirin merciinin böyle müphem bırakılmasıyla onun her iki ifadeye gitmesini sağlamak ve bütün bu anlam boyutlarına zihnin meyletmesini temin etmek için olduğunu anlıyoruz.

KUR'ÂN'IN FONETİK (NAZMININ) İ'CAZI

Abdullah Draz'ın söz sanatını yapı sanatına benzetmesini kabul etmemek mümkün değildir. Nasıl mühendisler yapı yaparken en sağlam ve uzun ömürlü, meskeni sıcaktan ve soğuktan en iyi koruyan malzemeyi seçmek, temeli derin ve sağlam tutmak, alanları en verimli şekilde kullanmak, odaları ışık ve hava yönünden elverişli olacak tarzda yerleştirmek gibi hususlarda birbirlerinden farklılk gösterirse söz sanatı da böyledir.[83] Sözde Cidal (münakaşa) söz konusu olunca hangi üslubun delile daha çok kuvvet vereceğini, tavsif ve tasvir söz konusu olduğunda hangisinin daha dakik olacağını, yumuşaklık mahallinde hangisinin kulakları daha çok okşayıcı olup mizaçlara daha hoş geleceğini, şiddet göstermek gerektiğinde ise tutuşan ateşi karşıdakinin kalbine hangisinin daha şiddetli bir tarzda sokacağını seçmek çok önemlidir.[84]

Kur'ân'ın ses ahenginin çok hassas bir şekilde seçtiği çok kişi tarafından dillendirilmiştir. Arthur J. Arberry, Kur'ân'ın, taklit edilemez bir senfoni olduğunu, Pickthall (Piktal) ise, zengin ritme sahip Kur'ân ifadelerinin, insana gözyaşı döktürdüğünü ve onu kendisinden geçirdiğini ifade etmişlerdir.[85] Aynı şekilde, Hirsfeld, Kur'ân'ın haiz olduğu ikna kuvveti, belâgatı ve inşaası yönüyle ka'bına erişilmeyen bir kitap olarak nitelemiş,[86] A. Guillaume (A. Giyom) de, Arabistanda yaşayan Hıristiyan Arapların Kur'ân dilinin güzelliğinin derin tesirini hissettiklerini beyan etmiştir.[87]

The Rhetorical İnterpretation of the Qur'ân adlı makalesinde İssa Boullata, Kur'ân'da dile getirilen olay ve olgular içeriklerine uygun bir ses ahengini ortaya koyduğunu, Kıyamet olayı anlatılırken kalkale ve safîr (ıslık) sıfatlı harfler gibi vurgulu ve tiz sesler, bir kaosun yaşandığını kişiye

[82] Ene (ben), insan sahip olduğu ruhla canlı varlıklar içerisinde kendisini ben diyerek diğer varlıklardan ayırdığı için ruhunun bu idrak merkezine "Ene (Ben)" denilmiştir.

[83] Draz, a.g.e., s. 116
[84] Draz, a.g.e., s. 116
[85] Boullata, İssa J., (Andrew Rippin ed.); Approac to the History of the İnterpretation of the Qurân / The Rhetorical İnterpretation of the Qur'ân: İ'caz and Related Topic, Oxford, 1988, s. 156
[86] Doğrul, Ömer Rıza, Tanru Buyruğu, İstanbul, 1947, (Mukaddime), s. 63
[87] Bk. Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Elif Ofset, Ankara 1979, s. 47

hissettirdiğini ifade etmektedir.[88] Hâlbuki Kur'ân'da *terğîb* bağlamında cennette verilecek olan ruhanî ve cismanî nimetlerin anlatımında insanı dinginliğe sevk eden bir üslubun anlatıma hâkim olduğu anlaşılır. Bu bağlamda cennette müminlerin eşleriyle birlikte mutluluk ve güzel bir yaşam içerisinde sonsuza kadar yaşayacaklarını anlatan ve bu yaşantıdan bazı pasajlar sunan ifadelerde insanı cezbeden ve transa (trance)/vecde getiren bir ses ahengi hemen fark edilir.[89]

Ancak Kur'ân ifadelerinin bu yönü, fonetiği tefsirlerde genellikle ihmal edilmiştir. Hâlbuki *"Kur'ân"* ifadesinin kendisi *"Ğufrân"* vezninde okumak anlamında قرا / K-R-E den alınmış, fakat okunan şey anlamında kullanılan mehmûz bir mastar olup ezberden okumak anlamındadır. Çünkü okuma-yazması olmayan Peygambere *"oku"* emrini elbette ezberden okumak anlamında anlamak lazımdır. Dolayısıyla okumanın tabii seyrine kendisini kaptıran bir karinin okumasında kur'ân'ın bu etkisi bariz bir şekilde görülür: Cübeyr b. Mut'îm'in bir anlık *Tûr* süresini işitmesi ve ondaki vurgular sebebiyle hidâyeti seçmesi Kur'ân'ın bu hususta ki etkisinin delillerindendir.[90]

Zaten dinleyenleri derinden etkilediği ve bunun nedenini de anlayamadıklarından dolayı Araplar Kur'ân'ı etkili bir sihir olarak isimlendiriyor, (Bkz.74/ Müddessir, 24). okunduğunda tatlılığının kendilerini kaptırıp gizliden gelip onu dinliyorlardı. O güne kadar şahit olmadıkları Kur'ân ahengi, Arapların kulaklarına en güzel nağmeler şeklinde geliyor, gönül ve fikirlerinde parlak bir meşale gibi parlıyordu.

Habeşistan'a hicret eden Müslüman kafilesinin sözcüsü Cafer b. Ebu Talib'den Meryem süresini işittikleri zaman Habeş kralı Necaşî ve yanındaki rahipler Kur'ân ifadelerinin saflığını gökler gibi duru ve berrak, nur gibi etkileyici sözler olarak nitelendiriyordu.[91]

Kur'ân i'câzının en büyük yönlerinden birisi bize göre onun bu yönü yani fonetiğidir. Hud, 13 ayetinin ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla Kur'ân'ın meydan okuduğu hususun özellikle Kur'ân'ın bu yönü yani fonetek i'cazı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü *"Müftereyat/uydurma"* ifadesinden anlaşılan şey, uyduruk da olsa bu derece etki bırakan bir ifadeyi icat edin de görelim demektir. Elbette Kur'ân, işitenler üzerinde etkili olan fonetiğinin rolü göz ardı edilemez. Bir iddianın en iyi ispatının örnek olduğunu daha önce de söylemiştik.

Gerçekten Arap dili bir yana, bütün dilleri baştan aşağı ararsanız Kur'ân'ın cehennemliklerin içeceklerinden bahsederken,

وَيُسْقَى مِن مَّاء صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ وَلاَ يَكَادُ يُسِيغُهُ

" Ardından da kendisine irin (gibi) bir suyun içirileceği cehennem (onu gözetlemektedir.) O suyu yutmağa çalışır, fakat boğazından geçiremez!..." (14/İbrahîm, 17) ayetinde dile getirilen *"yetecerra'ahu" (içerler)* ifadesinden daha güzel ve etkili, içeceğin (irinin) tiksinti veren bir içecek olduğunu ifadeye yansıtan başka bir ifade bulamazsınız. Tam bir istifra sesi!

Yine,*"Kitabı sağından verilen: "Alın kitabımı okuyun" der. "Çünkü ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim" (69/Hâkka, 19-20)*

Bu paragraf, kıyametin hesap sahnesinden bahsetmektedir. Hâkka suresinin başından beri bütün âyetlerin bitimi*"ta"* ile olmasına rağmen sadece *"Kitabı sağından verilen: Alın kitabımı okuyun/Zaten ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim " (69/Hâkke, 19-24)* anlamında olan *" Feemmâ men utiye kitabehu biyeminihi, feyekûlu hâumukreu kitabiy**eh** / İnnî zanentu ennî mülâkin hisâbiy**eh**"* şeklinde bu iki âyet *"hâ-i sekte"* ile bitmekte ve okunurken *"heh"* sesi çıkarılmaktadır. Halbuki bu kişinin hesaptan kurtulup da cennete girip nimetlere kavuştuktan sonraki hayatı hikaye edilirken de *"fehüve fî îşetin râdiyet**in**-Fî cennetin âliyet**in**-Kutûfuhâ dâniyet**ün**..."* şeklinde

[88] Bk. Boullata,a.g.m., s. 154

[89] Bk. Boullata, a.g.m., a.y.

[90] Cübeyr bin Mut'im şöyle anlatmaktadır: "Bedir esirlerini fidye mukabili kurtarmak için görüşmeye (Medineye) gelmiştim. İkindiden sonra vardım. Yorgun olduğum için Mescid-i Şerif'de uzanıp yattım. Derken akşam namazı kılındı. Resulullah (s.a.v.)'ın Tûr Suresi'ni okuduğunu iştince korku içinde kaldım. Sanki kalbim duracak gibi oldu, hemen azap inecek diye zannettim Mescid'den çıkıncaya kadar Kur'ân'ı dinledim. İslâm muhabbetinin kalbime ilk girdiği gün odur." Geniş bilgi için bkz: Nisaburî, Nizameddin, Hasan b. Muhammed, Ğarâbü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân, Dârü'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 1996; VI.194, Ebu Hayyan, el-Endülüsî, Muhammed b. Yusuf, Bahrü'l-Muhît, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1983, VIII. 147;

[91] Bkz. Rehnuma, Zeynelabidin, Peygamber, 25.Bsk., İntişârâti Zevar, h. 1376, s. 369

ayetlerin bitimi yine *"tâ"* ya dönmektedir. Bu şekilde hesabı anlatan âyetlerin *"heh"* şeklinde ha-i sekte ile bitmesi, zor işler esnasında insanın çıkardığı doğal sesi ifadeye yansıtmakta ve kurtuluşa eren cennet ehlinin dahi kıyamette çetin bir hesaptan çıkmış da alnında şıpır şıpır terler aka aka *"Alın kitabımı okuyun/Zaten ben hesabımla (bu şekilde) karşılaşacağımı sezmiştim"* şeklinde sevincini ifade ederken her bir ifadenin arasında nefes almak zorunda kaldığı ve *"heh... heh..."* şeklinde nefes nefese bu ifadeleri dile getirdiğini muhataba hissettirmektedir. Bu da hasseten anlama katkısı olsun diye Kur'ân'ın fonetiği bilinçli kullandığını ortaya koymaktadır. O halde bu durum Kur'ândaki sektelerin (duruşların) dahi Kur'ân i'cazına katkısının olduğunu göstermektedir. Nitekim temas ettiğimiz gibi Kur'ân ifadesinin sesli okumanın/kıraat etmenin mastarı olduğunu ve bundan dolayı Kur'ân'ın heybetini, sesli okunurken ortaya koyduğunu unutmamak lazımdır.

Nitekim Kur'ân Hz. Musâ'nın annesinin oğlunu Firavun'un öldürme korkusundan bir sepet içerisinde nehre bırakmasını hikaye ederken,

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ

"Enıkzi-fihi-fi't-Tâbuti-fakzi-fihi-fi'l-yemmi-feyulkihi'l-yemmu-bissahili" ifadelerinde tek heceli kesik ifadeleri *(kıh, kıh ve hık-hık*) seçmesiyle, onun ruh halini ifadeye yansıtmak istediği ortadadır. Bu ifadelerden Kur'ân'ın annenin ağlama ve hıçkırık seslerini okuyucuya duyurmak istediğini anlamaktayız.

Yine Yecüc ve Me'cüc'ün saldırılarını engellemek gayesi ile Sed yapan Zülkarneyn'in şu ifadelerinde de aynı durum söz konusudur. Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc'ün geçmemesi için bir sed yaptığını ve duvarına demir döktüğünü ifade ettikten sonra bir tetimme cümlesi olarak:

فَمَا اسْطَاعُوا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا

"Artık (Ye'cuc Me'cuc) onu ne aşabilsinler, ne de delebilsinler." (17/ Kehf, 97) denilmektedir. İfadede seddi aşmasınlar derken *İstitaat* filinin *Ta*'sını düşürerek eksik bir harfla *Istaû* şeklinde kullanıyor; böylece kelime telaffuz edilirken duvara tırmanan birisinin doğal olarak çıkardığı *uuh, uuh* sesini yansıtsın diye. Halbuki duvarda delik delebilmeyi ifade ederken de aynı fiilin yani *İstitaat* filinin *Ta*'sını kullanarak *Mestataʼ* şeklinde bir telaffuz tercih edilmiştir ve böylece ifade anlama uygun olarak murç ile duvara delik delerken çıkan *ta (k) ta(k) / ta(k ta(k)* sesini versin. Bu da Kur'ân'ın kasıtlı olarak ifadenin telaffuz edilirken anlamı yansıtmasına hassasiyetle özen göstermiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu iki farklı kullanım aynı şekilde Hz. Musa ve Hızır kıssasında kullanılmaktadır. Sual sormama hususunda Hz. Musa'dan sözlü teminat alarak arkadaşlık teklifini kabul eden Hızır'ın her seferinde *İstitaat* fiilinin nefy-i istikbal formuyla "*Len tastatia'* ile *"Sen benimle beraber bulunmaya sabredemezsin"* demesine ve Hz. Musa'nın da her seferinde ben sana sual sormam demesine ragmen yine de Hızır'a sual sorması meyanında kullanmaktadır. Son seferinde *"ben sana, dememişmiydim sen benimle bulunmağa sabredemezsin"* derken ifadeden *Ta* düşerek `*Lem tasdi*` şekliyle kullanmaktadır. Bundan biz Hz. Hızır'ın Musâ peygambere olan kızgınlığını Kur'ân'ın ifadeye yansıtmak istediğini ve kızan adamın kızgınlıktan dolayı harfleri yutması gibi. Burada da Hz. Hızır'ın kızgınlıktan *Tâ* harfini yutarak bu kelimeyi telaffuz ettiğini anlıyoruz. Kur'ân da bu ifadeyi aynen naklediyor. Gerek İmam mushafi, gerek se onun benzer versiyonu olan elimizdeki Kur'ân'larda ifade bu şekli ile yani *Ta*'sız haliyle yazılıyor. Bu da bize Kur'ân'ın, olayları anlatırken fertlerin hissiyatlarını, ruhsal durumlarını fonetikle ifadeyle yansıttığını ortaya koymakta ve hiç bir kitapta benzerine rastlanmayacak derecede onun bir performans sergilediğini anlamaktayız.

Yine Kur'ân'ın bilinçli bir şekilde fonetiği kullandığını Yahudilerin psikolojik realitelerinden bahsederken kullandığı şu ayetteki ifadelerden müşahede edebilmekteyiz:

"Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı; şimdi onlar, taş gibi, hatta daha da katıdır. Çünkü öyle taş var ki, içinden ırmaklar fışkırır; öylesi var ki, çatlar da bağrından su kaynar, öylesi de var ki, Allah korkusundan aşağı düşer. Allah, yaptıklarınızı bilmez değildir."(2/ Bakara, 74)

Kur'ân, ayette tazyikle taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken, aynı anlamı ifade etmesine

rağmen *"yenşakku"* veyahut *"yeteşakkaku"* kiplerini değil de özellikle *"**yeşş**ek'**ka'ku**"* kipini kullanarak taşların çatlayışlarını, su akışının bütün şakırtısını, takırtısını duyurmaya çalışıyor. Çünkü *"yeşşek'ka'ku"* ifadesi telaffuz edilirken, *"yeşşşş"* ifadesi *fışşş, fışşş* sesiyle suyun fışırtısını, *"ka, kû"* da, suyun tazyikiyle ayrıştırdığı taşların üst üste düşme ve kırılma sesi olan *kart-kurt*'u vermektedir.

Görüldüğü gibi bu şekilde Kur'ân'ın anlattığı olaylarda anlatmak istediği şeyin gerçeğini yansıtacak şekilde fonetiği kullanması gerçekten kayda değer ve i'câz boyutunda olduğunu kabul etmek lazımdır. Bundan dolayı *Kurtubî'nin "Allah kitabından bir lafız kaldırılsa, sonra onun yerine bir lafız konmaya çalışılsa bütün Arap dili baştan sona araştırılsa bile o lafızdan daha güzel bir lafız bulunamaz "*demesi[92] çok yerinde olan bir ifadedir. Hattabî'nin *"eğer Kur'ân'dan bir kelime kendi yerinden oynatılsa bulunduğu mevkie uyumlu ve etrafındaki ifadelerle birlik içinde başka kelime bulmak için bütün Arap dili gözden geçirilirse ondan daha güzel bir kelime bulunamaz"* demesi de aynı paraleldedir.[93]

Bundan dolayı Mustafa Sadık er-Rafi'î, bazılarının fazlalık zannettikleri ve nahivcilerin de i'rabda zaid dedikleri aşağıdaki Kur'ân ifadelerini analiz ederken şöyle demektedir:

فلمَّا أن جَاء الْبَشِيرُ أَلْقاهُ عَلى وَجْهِهِ فارْتَدَّ بَصِيراً / فبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ

Birinci ayetteki **(مَا)**ikinci ayetteki **(أن)** gibi ifadeler basiret sahibi olmayan kişilerce nahivcilerin laflarından esinlenerek metinde de bir fonksiyonlarının olmadığını zannetmeleri çok hatalıdır. Böyle düşünenler bu ziyadeliklerin Kur'ân'ın çizmiş olduğu tabloda birer renk olduğunu, bunların çıkarılması halinde ifadenin güzelliği ve çekiciliğinin kaybolacağını bilmezler. Birinci ayette Peygamberin (s.a v.) kavmine karşı olan yumuşaklığı tasvir edilmekte ve bunun Allahın bir rahmet eseri olduğu ifade edilmektedir. İşte **(مَا)** (*mâ*) ifadesindeki med/uzatma lafzî bir nitelik olup (Peygamberdeki) yumuşaklığı tekit etmekte ve onun saygınlığını artırmaktadır. Bunun ötesinde *mâ* ifadesi söylenirken müşfikliği ve titizlik anlamını belagat bağlamında en güzel şekilde hissettirmektedir. Sonra *ba* ile mecruru olan *rahmet* arasındaki faslın (aranın olması) nefse bu anlamı düşündürmeye ve bundaki rahmetin değerini bilmeyi tenbih etmekte (ayette **رَحْمَةٍ مِّنَ** tenvin mime çarpılarak gunne yapılmakta bu da *mımmm* sesini yani düşünen birisinin olayları tahlil ederken çıkardığı doğal sesi vermektedir) ve bu ayetin belagatında doğal olan bir durum olmaktadır.

İkinciden amaç Yusuf'un gömleğini müjdecinin getirmesi ile Yusuf ile babası arasında olan uzak yoldan gelişi arasındaki arayı tasvir etmektedir (*ennnn/uzaklık*). Sanki bu, **أن جَاء** / *"en câe"* olan fasıladaki**أن** / *en* ifadesindeki**ن/** *nun*un gunnesi (*ennnn / ınnn iniltisi*) Hz. Yakub'un stres ve ıstırap içinde beklediğini vurgulamakta ve müjdecinin gelmesi, yanına oturması sevincini de tasvir etmektedir (*en câââe/ âââ (sevinç)*).

Kur'ân'da zaid olduğu zannedilen her ifadenin durumu bunun gibidir. Kur'ân'da ziyadelik farz etmek veya bu anlamı çağrıştıracak bir ima ona (tenzih ederiz) bir noksanlık izafe etmektir. Kur'ân'da olan her bir harfin belagatte Kur'ân nazmını, onun delaletini veya tercihini yansıtan bir yönü vardır.[94]

Nitekim Kur'ân'ın yılanı hikâye ettiğinde

فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ

ifadesiyle *"teh**tezzu**"* yılanın tısıltısını, Şeytanın vesvesesinden bahsederken de

أعُوذُ برَبِّ النَّاس / مَلِكِ النَّاس/ إلهِ النَّاس/ مِن شَرِّ الْوَسْوَاس الْخَنَّاس/ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُور النَّاس/ مِنَ الجِنَّةِ وَ النَّاس

*"Birebbin**nasi** Melikin**nasi** İlahin**nasi** min Şerri'l-**Vesvasi'**l-Han**nasi,** mine'l-Cinneti ve'n-**Nass**"* ifadeleriyle de Şeytan'ın fısıltısını işittirmesi de bu bağlamda değerlendirilir.

Aynı şekilde Kur'ân Neml (karıncanın) dilinden konuştuğunda ifadeleri sanki, karıncanın sesinden, hüdhüdden konuştuğunda ise ifadeleri sanki hüdhüdün sesinden nakletmektedir. Hz. Sü-

[92] Kurtubî, a.g.e., I. 55
[93] Hattabî, a.g.e., s. 27
[94] Rafi'î, Mustafa Sadık, İ'cazü'l-Kur'ân ve Belâgatu'n-Nebeviyye, Müessetü'l-Kitabi's-Sakafiyye, Beyrut, 2004, s. 184

leyman'ın mucizelerinden biri olan kuş dilinden anlamasına bağlı olarak Hüdhüdün Sebe ülkesinden getirdiği haberi ona nakledерken *(Bkz.27/Neml, 22)*,

وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍ بِنَبَإٍ

"Ben, sana Sebe(ülkesinden), bir haberle geldim"

*"Min **sebein**, bi **nebein** "* demesi, kuş dilinden konuşuyor gibi *"bip-bip"* sesini vermektedir.

Bundan dolayı Kur'ân'da ses eksiksiz bir şekilde anlatılmak istenen şeyi zihne ulaştırmakta ve vermek istediğini ruhta pekiştirmektedir. Kur'ân'da sesin icadı, titreşimi ve nağmesi ile birlikte özenle seçilmesi, onun insanları hidayete erdirmedeki emsalsiz gücünü, alt edilmez otoritesini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Kur'ân'ın farklı bir söz olduğu nazil olduğunda Araplar fark etmiş ve onların söz ustaları olan edipleri büyük gayret sarfetmelerine karşı ona bir nazire yapamamışlardır. Dâhilerin benzeri bir söz söyleyemediği bir kelamın ümmî olan birisinden sadır olması elbette garip bir durumdu. Zaten Kur'ân'ın Arapların alışık olmadığı bir garabet ve farklı üsluba sahip olması onların gözünde Kur'ân'ın gizemini daha da büyütmekteydi. Ancak üzerinden on dört küsûr asır geçmesine rağmen ilimle de çelişmemesi, bazen remiz ve işaretlerle ilmî keşiflerden önce bunları işaret etmesi onun farklı bir kitap olduğunu daha da pekiştirmiştir. Buna ilaveten gelecekte meydana gelecek olan olaylardan bahsetmiş, bunlar da ihbar ettiği gibi gerçekleştiği günümüz insanı tarafından da müşahede edilmiştir. Buna ilaveten metni bir olmasına rağmen her sınıf insanın zevk alacağı bir beyana sahip olması, yirmi üç senede inmesine rağmen içinde herhangi bir tutarsızlığın olmaması, akla uygunluğu, ince anlamları içermesi, tarihin ve ilmin tespit edemediği evren ve insanın oluşum evreleri ve bunları vücuda getiren irade ve tecelliden bahsetmesi, insanlık tarihinin çok erken dönemlerine ait olayları dile getirmesi vs. onun ilahî bir kaynaktan geldiğini desteklemektedir.

Kur'ân'ın bir diğer hususu da hiç bir kitapta olamayacak derecede ifadelerin fonetiğinin taşıdığı anlamı yansıtmasıdır. Kur'ân'ın Hud, 13 ayetinin delaletiyle meydan okumasından amacın daha çok onun nazmı (fonetiği) bakımdan olan i'câzı olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın içerdiği anlama uygun bir ses ahengini kullanması, hem onun işitenler üzerinde derin etki bıratığını hem de ilahî kitap olduğunun kuvvetli bir kanıtı olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ahmed b. hanbel, Müsned, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Altıkulaç, Tayyar, Hz. Ali'ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (San'â Nushası), İstanbul, IRCICA, 2011.

Âlusî, Şihabuddin, Ruhu'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kur'ani'l Azîm ve Sebi'l-Mesânî, Dârü İhyâ-i Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1987.

Asad, Muhammad, The Message of The Qur'ân, the Grace of God at the Beinning of The fifteenth Century of The Hijrah Company, ts.

Buharî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ismail Sahîh, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.

Cahiz, Kadı Ebu Bekr, Muhammed b. et-Tayyıb, İ'câzü'l-Kur'ân, Dârü'l-Ciyl, Beyrut, 1991.

Cahiz, Kadı Ebu Bekr, Muhammed b. et-Tayyıb, Hücecü'n-Nübüvve /Resâilü'l-Cahiz (haz.Hasan es-Sendubî), Kahire, 1933.

Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Elif Ofset, Ankara 1979.

Cürcanî, Abdülkair, Delâilü'l-İ'câz / Selâsu Resâil, Dârü'l-Ma'rife, Mısır.

Draz Abdullah, En Mühim Mesaj Kur'ân (Trc.Suat Yıldırım), 4.Bsk., Yeni Akademi yayınları, İstanbul, 2006.

Diyâuddin Itr, el-Mu'cizetü'l-Halide, Dâru Nur el-Mektebât, 2005.

Dehlevî, Şah Veliyullah, el-Fevzü'l-Kebir fi Usluli't-Tefsir, Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 1987.

Demirkent, Işın, İslam Ansiklopedisi / Herakleios md, TDVY, İstanbul, 1998.

Doğrul, Ömer Rıza, Tanru Buyruğu, İstanbul, 1947.

Ebu Hayyan, el-Endülüsî, Muhammed b. Yusuf, Bahrü'l-Muhît, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1983

el-Endulusî, Ebu Hayyan, Bahrü'l-Muhît, Beyrut, Dârü'l-Fikir, 1983

Goldziher, Ignaz, Muslim Studies, George Allen and Unwın LTD.London, 1971,

Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, Kitabu Beyani İ'câzi'l-Kur'ân / Selâsu Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân, Dârü'l-Ma'rife, ts.

İbn Seyyidinnas b. Abdilhadi, Uyunü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğazi ve'ş-Şemâil ve'Siyer, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.

İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe, Dârü'l-Ciyl, Beyrut, 1992.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Meâfiri, Siyretü'n-Nebeviyye, Mektebeü'l-Asriyye, Beyrut, Ts./ ve Dârü'r-Reyyân, Beyrut, 1992.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ, el-Bidâye ve'n-Nihaye, Dârü'l-Kütübi'l-İlmi, Beyrut, Ts.

İbn Saad, Muhammed, Tabâkâtü'l-Kübrâ, Dâru Sadır, Beyrut, Ts.

Karaman Hayrettin vd., Kur'ân Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Kurtubî, Ebu Abdillah, Muhammed b. Ahmed, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Kutub, Seyyid, Fî Zılâli'l-Kur'ân, Dârü'ş-Şrûk, Beyrut, ts.

Muslim, Ebu'l-Huseyin, b. Haccac, Sahih, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nisaburî, Nizameddin, Hasan b. Muhammed, Ğarâbü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân, Dârü'l-Kütübi'l-İlmî, Beyrut, 1996.

Puin, Gerd R. Observation on early Qur'ân manuscripts in San'a /edited by Wild, Stefan, in The Qur'an as text, E.J. Brill, Leiden, 1996.

Rafi'î, Mustafa Sadık, İ'cazü'l-Kur'ân ve Belâgatu'n-Nebeviyye, Müessetü'l-Kitabi's-Sakafiyye, Beyrut, 2004.

Rehnuma, Zeynelabidin, Peyamber, 25.Bsk., İntişârâti Zevar, h. 1376.

Reşit Rıza, el-Menâr, Dârü'l-Menâr, Kâhire.

Suyutî, Celaleddin, el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru İbn Kesîr,1987.

Suyutî, Celaleddin, Esbabu'n-Nüzûl, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut, Ts.

Şehhate, Abdullah Mahmûd, Ulûmü'l-Kur'ân, Dâru Ğarîb, Kahire, 2002.

Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethü'l-Kadîr, Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebi, 1964

Taberî, Ebu Ca'fer b. Cerîr, Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk, Dârü'l-Fikr, 1987.

Tirmizî, Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre Sünen, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Vahidî, Esbabu'n-Nüzûl, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1998.

Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, Eser Neşriyet, İstanbul, 1979.

Zamahşerî, Muhmûd b. Omer, el-Keşşâf, Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1987.

Zerkanî, Muhammed Abdülazim, Menahilü'-l-İrfan fî Ulumi'l-Kur'ân, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.

Zerkeşî, Bedreddin, el-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân, Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.